

Krisberedskapssamordnares syn på hushålls beredskap inför stora samhällsstörningar

Med utgångspunkt i effektiv
riskkommunikation mellan offentliga
aktörer och medborgare

Joakim Ingerskog | Avdelningen för Riskhantering
och Samhällssäkerhet | LTH | Lunds Universitet

**Krisberedskapssamordnares syn på hushålls beredskap
inför stora samhällsstörningar – Med utgångspunkt i
effektiv riskkommunikation mellan offentliga aktörer och
medborgare**

Joakim Ingerskog

Lund 2019

Titel: Krisberedskapssamordnares syn på hushålls beredskap inför stora samhällsstörningar – Med utgångspunkt i effektiv riskkommunikation mellan offentliga aktörer och medborgare

Title: Crisis managers' view of household preparedness for societal disturbances – effective risk communication between government stakeholders and citizens

Author: Joakim Ingerskog

Number of pages: 39

Illustrations: 4

Keywords

Risk communication, societal preparedness, risk perception, Sweden, citizen preparedness

Sökord

Riskkommunikation, hushållsberedskap, riskuppfattning, Sverige

Abstract

There has been an increase in emergency preparedness measures aimed at individual households in the recent years in Sweden. The reason for this is that the Swedish government have deemed Swedish households' preparedness to be deficient and in need of improvement in order to better meet the risks of the modern society. It has been done through a number preparedness-raising campaigns. Risk communication is a large part of the campaigns and this thesis aims to investigate how risk communication can be made more efficient and thus contribute to a stronger preparedness in Swedish households and to investigate how risk communication is currently being conducted. This was done by investigating how risk communication between public actors and individual households is currently conducted and how it can be improved to strengthen household preparedness for major social disruptions. The results of the thesis show that an increased amount of risk communication efforts should be carried out by the municipalities in order to maintain the public risk awareness. NGO's should further be more involved in society's emergency preparedness. Targeted communication to reach out to vulnerable households should also be carried out to a greater extent and that National communication initiatives, such as the brochure "Om krisen eller kriget kommer", seems to be a good way to strengthen household crisis preparedness, both short and long term.

© Copyright: Division of Risk Management and Societal Safety, Faculty of Engineering

Lund University, Lund 2019

Avdelningen för Riskhantering och samhällssäkerhet, Lunds tekniska högskola, Lunds universitet, Lund 2019.

Riskhantering och samhällssäkerhet
Lunds tekniska högskola
Lunds universitet
Box 118
221 00 Lund

<http://www.risk.lth.se>

Telefon: 046 - 222 73 60

Division of Risk Management and Societal
Safety
Faculty of Engineering
Lund University
P.O. Box 118
SE-221 00 Lund
Sweden

<http://www.risk.lth.se>

Telephone: +46 46 222 73 60

Förord

Det här examensarbetet utgör den avslutande delen för mina studier vid brandingenjörsprogrammet och civilingenjörsprogrammet inom riskhantering vid Lunds Tekniska Högskola. Arbetet utfördes under hösten 2018 i Lund.

Jag skulle vilja tacka min handledare Peter Månsson för god vägledning och givande samtal. Jag vill även tacka samtliga respondenter som ställt upp på intervjuer. Tack för att ni bidrog med tid, kunskap och insikter.

Joakim Ingerskog

Lund

December 2018

Sammanfattning

På senare tid har det gått att urskilja en tydlig ökning av krisberedskapshöjande insatser riktade mot enskilda hushåll. Anledningen till det är att de svenska hushållens beredskap från statligt håll har ansetts vara bristfällig och i behov av förbättring för att på ett bättre sätt kunna möta det moderna samhällets risker.

De krisberedskapshöjande kampanjerna har till stor del grundats i kommunikation mellan offentliga aktörer och medborgare. Ett exempel är krisberedskapsveckan som startade 2017 och genomförs en gång per år med Sveriges kommuner som huvudaktörer. Krisberedskapsveckan syftar till att öka kommuninvånarnas engagemang och höja deras kunskap om krisberedskap. Det genomfördes även en stor insats i slutet av maj 2018 då broschyren ”Om krisen eller kriget kommer” skickades ut till 4,8 miljoner hushåll i Sverige.

Syftet med examensarbetet är att analysera riskkommunikation mellan offentliga aktörer, i första hand kommuner, och enskilda hushåll och att undersöka hur kommunala krisberedskapssamordnare ser på hushållens beredskap inför stora samhällsstörningar. Målet med examensarbetet är att undersöka hur kommunikationen förs i nuläget samt se hur kommunikationen kan effektiviseras och på så sätt bidra till en starkare beredskap i svenska hushåll. För att uppnå arbetets syfte och mål ska följande frågeställningar besvaras.

- Hur förs riskkommunikation mellan offentliga aktörer och enskilda hushåll i nuläget?
 - Hur väl stämmer de metoder som används överens med forskningen kring riskperception och riskkommunikation?
- Hur kan kommunikation mellan offentliga aktörer och enskilda hushåll kring risker och kriser förbättras med syftet att stärka hushålls beredskap inför stora samhällsstörningar?

Under examensarbetets gång genomfördes inledningsvis en litteraturstudie som teorigrund till en efterföljande intervjustudien. Totalt genomfördes nio intervjuer, sju med kommunala krisberedskapssamordnare, en med en kriskommunikatör på en Länsstyrelse och en med projektansvarig för broschyren ”Om krisen eller kriget kommer”. Det är intervjustudien som ligger till grund för resultaten i examensarbetet.

Utifrån studien kan följande slutsatser dras:

- En ökning av kommunikationsinsatser från kommunernas sida är både önskvärd och nödvändig för att upprätthålla allmänhetens riskmedvetenhet.
- För att avlasta de avdelningar inom kommunerna som arbetar med risk och krisberedskap kan till exempel frivilligorganisationer i större utsträckning involveras i samhällets krisberedskap, både när det gäller riskkommunikation och krisberedskap i stort.
- Riktad kommunikation för att nå ut till sårbara hushåll bör utföras i större utsträckning.
- Nationella kommunikationsinsatser som broschyren ”Om krisen eller kriget kommer” tycks kunna få bra genomslag både på kort och lång sikt och tycks vara ett bra sätt att stärka hushålls krisberedskap.

Summary

In recent times, there has been a clear increase in emergency preparedness measures aimed at individual households. The reason for this is that the Swedish government has deemed Swedish households' preparedness to be deficient and in need of improvement in order to better meet the risks of the modern society. The emergency preparedness-raising campaigns have to a large extent been based on communication between public actors and citizens. For example, "Krisberedskapsveckan" that started in 2017. It is carried out once a year with Sweden's municipalities as key actors. The crisis preparedness week ("Krisberedskapsveckan") aims to increase the involvement of local residents and increase their knowledge of emergency preparedness. A major effort was also made at the end of May 2018 when the brochure "If the crisis or war comes" was sent out to 4.8 million households in Sweden.

The purpose of the thesis project has been to analyze risk communication between public actors, and individual households, and to investigate how municipal emergency preparedness coordinators and crisis managers look at household preparedness for major societal crises. The aim of the thesis is to investigate how communication can be made more efficient and thus contribute to a stronger preparedness in Swedish households and to investigate how risk communication is currently being conducted. The purpose and objectives of the work have been fulfilled by answering the following questions.

- How is risk communication between public actors and individual households currently being conducted?
 - Do the methods used correspond to the research on risk perception and risk communication?
- How can communication of risks and crises be improved between public actors and individual households with the aim of strengthening household preparedness for major social disruptions?

A literature study was initially carried out as the basis for a subsequent interview study. In total, nine interviews were conducted. The interview study forms the basis for the results.

The main conclusions are:

- An increased amount of communication efforts should be carried out by the municipalities in order to raise and maintain the public risk awareness.
- To relieve the municipal departments that work with risk and crisis preparedness, NGO's can be involved in society's emergency preparedness to a greater extent both in terms of risk communication and emergency preparedness in general.
- Targeted communication to reach out to vulnerable households should be carried out to a greater extent.
- National communication initiatives such as the brochure "Om krisen eller kriget kommer" seems to be a good way to strengthen household crisis preparedness in both short and long term.

INNEHÅLL

1	INLEDNING	1
1.1	BAKGRUND	1
1.2	KRISBEREDSKAP HISTORISKT	2
1.3	KRISBEREDSKAP I SVERIGE	3
1.4	INDIVIDENS ANSVAR OCH ROLL VID STORA SAMHÄLLSSTÖRNINGAR	5
1.5	KAMPANJER INRIKTADE MOT BEREDSKAP I SVENSKA HUSHÅLL	6
1.5.1	<i>Broschyren "Om krisen eller kriget kommer"</i>	6
1.6	SYFTE & MÅL	7
1.7	FRÅGESTÄLLNINGAR	7
1.8	AVGRÄNSNINGAR	7
2	TEORI	8
2.1	HUSHÅLLS BEREDSKAP INFÖR STÖRRE SAMHÄLLSSTÖRNINGAR	8
2.1.1	<i>Sårbara hushåll</i>	9
2.1.2	<i>Viljan att vidta krisberedskapsrelaterade åtgärder</i>	10
2.2	RISKKOMMUNIKATION	11
2.2.1	<i>Ris kommunikation och förtroende</i>	11
2.2.2	<i>Ris kommunikation och sociala medier</i>	13
2.3	RISKPERCEPTION	13
3	METOD	15
3.1	TYP AV METOD	15
3.2	LITTERATURSTUDIE	15
3.3	INTERVJUSTUDIE	16
3.3.1	<i>Respondenter</i>	17
4	INTERVJUMATERIALET	19
4.1	DATA FRÅN INTERVJUSTUDIEN	19
4.1.1	<i>Hushållens kunskap om kommunens riskbild</i>	19
4.1.2	<i>Hushållens intresse och kunskap kring krisberedskapsfrågor</i>	20
4.1.3	<i>Hushållens förmåga att hantera en samhällsstörning</i>	21
4.1.4	<i>Hushållens förbättringsområden vad gäller krisberedskap</i>	21
4.1.5	<i>Hushållens ansvar vid en samhällsstörning</i>	22
4.1.6	<i>Hushållens förtroende för kommunens förmåga att hantera en samhällsstörning</i>	23
4.1.7	<i>Individen som resurs</i>	24
4.1.8	<i>Utvecklingsområden kopplat till kommuners arbete med hushålls krisberedskap</i>	24
4.2	SAMMANFATTNING AV INTERVJUER	27
5	ANALYS, RESULTAT OCH DISKUSSION	29
5.1	INLEDANDE KOMMENTARER	29
5.2	FÖRVÄNTNINGAR, FÖRTROENDE OCH ANSVAR	29
5.3	ETT FÖRBERETT SAMHÄLLE	30
5.4	ATT KOMMUNICERA RISK	31
5.5	FÖRSLAG PÅ FRAMTIDA STUDIER	33
6	SLUTSATS	34
	REFERENSER	36
	BILAGA 1 – INTERVJUFRÅGOR	40

1 INLEDNING

I det här kapitlet ges bakgrunden till examensarbetet. Det inkluderar bland annat beskrivning av kampanjer för att höja hushålls krisberedskap samt hur individens ansvar vid kriser och samhällsstörningar ser ut. Vidare ges syfte, mål och avgränsningar för rapporten.

1.1 Bakgrund

Hur väl förberedda är dagens medborgare inför större samhällsstörningar? I samhället idag finns en stor mängd information om olika risker. Vissa är väldigt uppenbara, som till exempel utrymningsskyltar som ska hjälpa oss att hitta den snabbaste vägen till en säker plats. Det kan också handla om vägmarkeringar som visar vilken del av vägen som föraren bör hålla sig på för att undvika kollision, eller de små klisterlapparna som man kan hitta på frukten i butiken som ger information om äpplet är ekologiskt eller om det kan finnas rester av bekämpningsmedel på det. Det är exempel på information om risker som kommuniceras till samhället och som medborgarna aktivt väljer att hörsamma eller inte. Valet av ekologiskt eller oekologiskt äpple kontra att köra på rätt eller fel sida av vägen kanske inte väger lika tungt men de kräver båda besluten kräver minimal förberedelse och kan därför enkelt utföras. I ett sådant avseende framstår riskkommunikation, förmågan att kommunicera risker så att mottagaren förstår det avsändaren kommunicerar, inte som något komplicerat.

Men hur ser det ut med förberedelse inför risker med större osäkerhet? Hur ser effektiv riskkommunikation ut i ett alltmer komplext samhälle? Hur går man tillväga för att få människor att förbereda sig inför samhällsstörningar som kan, men inte nödvändigtvis kommer att, inträffa. Låt oss måla upp ett scenario där det *kanske*, inom ett antal år eller årtionden kommer att inträffa en storm som *kanske* kommer att slå ut delar av elnätet vilket *kanske* kommer att leda till ett långvarigt strömavbrott och att delar av betalningssystemet därför inte kan användas och att jag därför inte kan gå till affären och betala med mitt bankkort. Kontanter är något jag slutat använda för längesedan, för att inte tala om att kassaapparaterna inte ens fungerar då dessa är beroende av ström. Vad händer då vattensystemet inte fungerar på grund av att vattenförsörjningen slagits ut, kanske av samma strömavbrott? Vad händer om butikernas färskvaror tar slut om någon form av omfattande logistikproblem skulle uppstå och omöjliggöra transporter av matvaror till butiker? Sådana scenarion skulle snabbt få stora samhälleliga konsekvenser. Då kvarstår frågan, hur väl förberedda är dagens medborgare inför denna typ av större samhällsstörningar? Enligt Sveriges regering är krisberedskapen i svenska hushåll i vart fall tillräckligt låg för att motivera stora insatser vad gäller stärkande av detta. För att så effektivt som möjligt lyckas med en sådan ansats krävs det att riskkommunikationen mellan myndigheter, kommuner och medborgare utförs på ett effektivt sätt. (Regeringen, 2017) I den här rapporten kommer krisberedskapssamordnarens syn på beredskapen i svenska hushåll att undersökas och på vilket sätt riskkommunikation kan användas för att stärka den. Vad säger forskningen kring riskkommunikation och mottagarens riskperception i frågan och hur utförs kommunikationen i praktiken?

Enligt Guldåker (2009) råder det brist på vetenskapliga undersökningar kopplade till hur hushåll drabbats av större katastrofer och majoriteten av forskningen om krishantering och beredskap utgår från myndigheter, organisationer och privata aktörer (Guldåker, 2009). Hur god beredskap som finns inom hushåll har stor påverkan på hur väl samhället klarar av att hantera en större

samhällsstörning. Även om krismedvetenhet och krishanteringsförmåga är hög i många industriländer är det med utgångspunkt i staten och inte individen som krishanteringen i de flesta fall utgår från (Uscher-Pines, Chandra, Acosta, & Kellerman, 2012).

1.2 Krisberedskap historiskt

Krisberedskapen i det svenska samhället har under åren genomgått stora förändringar. Under andra världskriget, då Sverige var ett neutralt land omgivet av länder involverade i kriget, påbörjades en uppbyggnad av ett resursförråd för att klara av en sex månader lång fullständig blockad. Under efterkrigstiden och kalla kriget genomfördes ytterligare förändringar inom både militärt och civilt försvar, för att sedan under 2000-talet gå mot en avveckling av den beredskap och det civila försvar som byggts upp (E. Andersson et al., 2017). Nu är den trenden på väg att vända och Sverige börjar återigen gå mot en uppbyggnad av civilt försvar, bland annat i syfte att även stärka det svenska samhällets krisberedskap. Regeringen har i sin försvarspolitiska inriktning 2016-2020 angett att planering för ett civilt försvar ska återupprättas med syfte att samhället ska fungera även under höjd beredskap och krig (Regeringen, 2015).

Det går att se ett mönster där det svenska samhället har gått från att vara relativt väl förberett runt andra världskriget till mindre förberett under den efterföljande fredstiden till att åter fokusera på samhällets krisberedskap. På ett liknande sätt har samhällets krisberedskap gått från att vara en till stor del statlig angelägenhet till ett gemensamt ansvarsområde mellan stat och medborgare, där de enskilda hushållen spelar en allt viktigare roll (Shreve, Begg, Fordham, & Müller, 2016). Efter andra världskriget blev det för många industriländer uppenbart att samhällets sociala och ekonomiska infrastruktur är en betydande faktor för hur väl ett land kan försvara sig själv och att denna infrastruktur till stor del upprätthålls av civilsamhället och dess medborgare. Det blev också tydligt att om ett samhälle ska fungera och vara motståndskraftigt är det av stor vikt att även de enskilda hushållen kan hantera samhällsstörningar (Olsen, Kruke, & Hovden, 2007).

Bland de faktorer som bidragit till förändringar av Sveriges krisberedskapssystem kan ett antal större kriser identifieras. Efter tsunamin i Thailand 2004 och den tätt efterföljande stormen Gudrun sattes stort fokus på Sveriges krishanteringsförmåga och ett stort antal utredningar och utvärderingar gjordes. I dessa förekom skarp kritik mot svenska myndigheters samordningsförmåga vid kriser samtidigt som det framkom ett behov av ett nationellt krishanteringsorgan (Ivarsson & Nilsson, 2011). Efter en regeringsutredning och betänkande som presenterades 2007, med bakgrund i bland annat stormen Gudrun och tsunamin i Thailand, föreslogs det att de tre myndigheterna Statens Räddningsverk, Krisberedskapsmyndigheten och Styrelsen för psykologiskt försvar skulle slås ihop. Detta resulterade i att Myndigheten för Samhällsskydd (MSB) och beredskap bildades 2009 (Regeringen, 2008). I februari 2017 gav regeringen MSB i uppdrag att öka människors kunskap inför kriser och höjd beredskap. I utlåtandet anges ett av skälen till detta vara att många människor idag är osäkra på hur de ska förbereda sig inför stora samhällsstörningar och vilket ansvar som gäller i sådana situationer (Regeringen, 2017).

Samtidigt som samhället utvecklas i en allt snabbare takt uppstår också en ny riskbild. Det moderna samhället har blivit alltmer komplext och samtidigt mer sårbart. Många risker har gått från att vara rumsligt bundna till att snabbt kunna sprida sig genom olika samhällsnivåer, över stora geografiska områden och få långtgående konsekvenser (Boin & Hart, 2003). Det är därför

viktigt att samhällets medborgare har kunskap kring krisberedskap då en människa som är väl förberedd bättre kan hantera större kriser. Ett samhälle uppbyggt av människor med god beredskap skapar ett starkare, mer resilient samhälle som är bättre rustat för att motstå stora samhällsstörningar (Donahue, Eckel, & Wilson, 2014).

1.3 Krisberedskap i Sverige

Sveriges krisberedskap bygger på samverkan mellan myndigheter, företag, organisationer, kommuner, landsting och privatpersoner där samverkan kan beskrivas vara det som uppstår när olika aktörer samarbetar och skapar inriktning och samordning av sina resurser. Syftet med krisberedskapen är att upprätthålla samhällets normala funktioner, skydda liv och hälsa samt bibehålla samhällets grundläggande värderingar (MSB, 2018a).

Idag utgår krisberedskapen i huvudsak från tre grundprinciper. Dessa principer är inte reglerade i lag men utgår från de lagar och förordningar kopplade till samhällsskydd och beredskap som finns idag. De tre principerna utgörs av (MSB, 2018a):

1. Ansvarsprincipen

Ansvarsprincipen bygger på att den som har ansvar för en verksamhet i normala fall även har det vid samhällsstörningar. Aktörer har även ansvar att stödja och samverka med varandra. Det brukar benämnas som den utökade ansvarsprincipen.

2. Likhetsprincipen

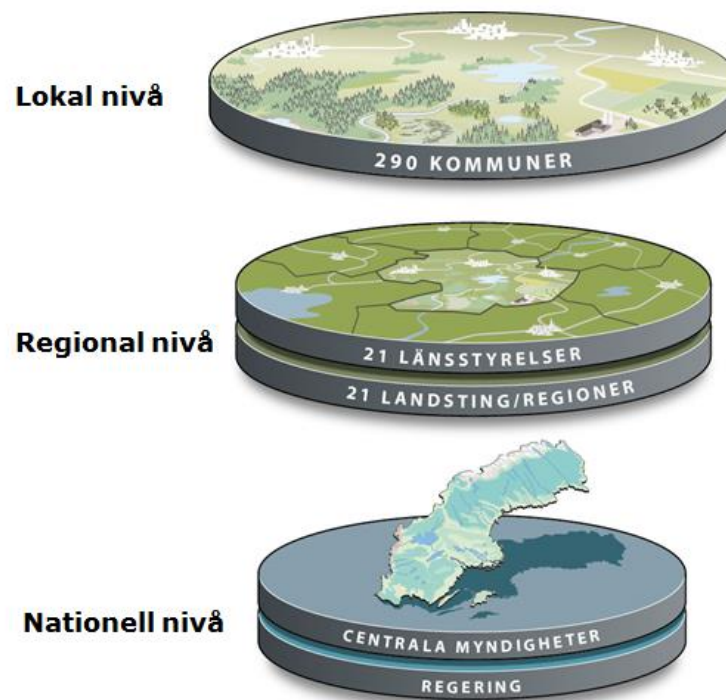
Även vid omfattande samhällsstörningar ska berörda verksamheter fortsätta fungera som normalt i den utsträckning det går. Verksamheten ska även skötas från samma plats som den gjorts innan.

3. Närhetsprincipen

Närhetsprincipen innebär att krishanteringen ska hanteras där den inträffar och av de som är närmast berörda och ansvariga. Det innebär att det i första hand är kommunen som hanterar krisen. Om kommunen behöver ytterligare stöd ges det av länsstyrelsen eller staten.

Det finns även ett geografiskt områdesansvar som innebär att kommunerna ska se till att samordning sker i deras geografiska område med syftet att uppnå en samlad krishanteringsförmåga och ett effektivt utnyttjande av samhällets resurser vid en kris (MSB, 2018a). Dessa principer upprätthålls av olika aktörer som verkar på olika nivåer i samhället. När det kommer till samhällsstörningar är det främst kommun, länsstyrelse och myndighet som är av intresse inom ramen för det här arbetet.

Den svenska modellen

Figur 1 Illustration över den svenska modellen. Bildkälla: (MSB, 2018a)

På den lokala nivån återfinns kommunerna. De ansvarar för att se till att många verksamheter som bedrivs normalt även ska kunna bedrivas vid en samhällsstörning. Till dessa hör bland annat skola, äldreomsorg, sjukhus, fjärrvärme och vattensystem. Kommunens ansvar tydliggörs i ett flertal lagar.

Till de regionala aktörerna hör Länsstyrelserna som ingriper då kommunerna saknar resurser att hantera en störning på egen hand. En av länsstyrelsernas främsta uppgifter är att agera samordnande, inriktande och sammanhållande i de fall störningen berör flera kommuner i länet.

Bland de centrala aktörerna, vilka agerar på nationell nivå, återfinns regeringen och ett antal myndigheter med särskilt ansvar när det kommer till krisberedskap. Till regeringens uppgifter hör att hantera samhällsstörningar på en nationell nivå. Många myndigheter har även särskilda ansvar vid en samhällsstörning. Exempel på sådana myndigheter är Trafikverket, Socialstyrelsen och Livsmedelsverket. MSB är den myndighet som har särskilt ansvar för krisberedskap, skydd mot olyckor och civilt försvar i de fall där ingen annan myndighet ansvarar för ett specifikt område (MSB, 2018a).

MSB fick efter branden i Västmanland 2014 ett uppdrag kallat "Stärkt beredskap". Uppdraget syftade till att utreda om den svenska beredskapen behöver förändras för att bli mer effektiv. Utredarna kom fram till att det fanns utrymme för förbättringar och föreslog att två nya principer skulle ersätta två av de gamla. Samverkansprincipen, som innebär att aktörer ska samverka med varandra och säkerställa god samordning samt effektiv resurshantering, skulle ersätta närhetsprincipen. Vidare föreslogs att handlingsprincipen, som syftar till att implementera ett proaktivt agerande hos aktörerna samt vidtagande av nödvändiga åtgärder även vid osäkra situationer, skulle ersätta likhetsprincipen. (MSB, 2016a) I nuläget gäller dock fortfarande de tidigare nämnda principerna.

1.4 Individens ansvar och roll vid stora samhällsstörningar

Det är svårt att fastställa var gränsen mellan den enskildes och det offentligas ansvar vid större samhällsstörningar¹ ska dras. Även om ett robust samhälle bygger på att individen ska kunna ta hand om sig själv även vid en samhällsstörning, då denne inte kan ta del av de samhällsfunktioner som vanligen erbjuds, så behandlas den enskilda individens beredskap ytterst generellt i lagtext.

Det finns en vilja från politiskt håll att involvera den enskilde i samhällets krisberedskap i större utsträckning och redan 2007 anförde regeringen i prop. 2007/08:92 följande:

En väl fungerande krisberedskap kräver medvetenhet om det personliga ansvaret och kunskap på alla nivåer om hur man snabbt och effektivt agerar i händelse av en kris. Individerna utgör den grund på vilken samhällets krishantering vilar. I dag finns en begränsad gemensam förståelse för vad en allvarlig kris innebär och vad som krävs för att hantera den. En sådan gemensam förståelse är viktig för att skapa balans mellan förväntningar och ansvar på olika nivåer. Samhällets beredskap och de nya hotbilderna är mer komplexa än tidigare. Det pågår också en utveckling där de traditionella informationskanalerna såsom mönstring och civil- och värnpliktsutbildning minskar i betydelse i och med att allt färre ungdomar kommer i kontakt med försvaret. (Regeringen, 2008, s.1)

Från ovanstående text går det att ta med sig ett antal punkter kopplade till krisberedskap. För att krisberedskapen ska vara väl fungerande lyfts vikten av ansvar och kunskap *på alla nivåer* kring krisberedskap och hantering. Man lyfter även fram att det finns en begränsad gemensam förståelse för vad en allvarlig kris innebär och hur den ska hanteras. Något som också påtalas är nya och alltmer komplexa hotbilder.

Detta ligger i linje med bland annat en senare rapport från Försvarsutskottet där samma problematik lyfts fram (Försvarsutskottet, 2015). Det finns ett behov av en förstärkt krisberedskap från individens håll både vad gäller kunskap och beredskap. Detta kopplat till den förestående samhällsutvecklingen där teknologi, säkerhetspolitik och klimat spelar en allt större roll i individens liv, både i form av beroenden och yttre påverkan. Vidare pekar rapporter på ett antal brister och utvecklingsområden vad gäller informationsflöden och kommunikation till allmänheten om den enskildes ansvar vid en kris- eller krigssituation (Försvarsutskottet, 2015).

¹ Samhällsstörningar kan beskrivas som ”*de företeelser och händelser som hotar och ger skadeverkningar på det som ska skyddas i samhället*” (MSB, 2018a, s. 21). Händelser som kan beskrivas som samhällsstörningar innefattar olyckor, kriser och krig. (MSB, 2018a) För att inte specifikt låsa sig till någon av dessa termer används istället begreppet samhällsstörningar i det här arbetet. En samhällsstörning kan således beskrivas som en händelse som leder till att funktioner som normalt sett ska fungera i samhället, som till exempel vatten- eller elförsörjning av någon anledning inte längre gör det.

1.5 Kampanjer inriktade mot beredskap i svenska hushåll

MSB har under de senaste åren genomfört ett flertal kampanjer med inriktning på att öka svenska hushålls krisberedskap. 2014 startades podcasten ”Om krisen kommer”. Podcasten riktar sig till privatpersoner och behandlar ämnen såsom hemberedskap, skyddsrum, krisinformation och krisberedskap (dinsakerhet.se, 2018). En annan kampanj som initierades av MSB är krisberedskapsveckan som har hållits sedan 2017 där kommunerna, som står närmast medborgarna, är huvudaktörer. Krisberedskapsveckan hålls årligen med syftet att stärka invånarnas engagemang och kunskap kring samhällskriser. Den grundar sig på en tanke om att en informerad och engagerad medborgare utgör en viktig del av samhällets krisberedskap. Det är kommunerna som är huvudaktörer men det finns en ambition att den ska växa och engagera ännu större delar av samhället (MSB, 2017).

1.5.1 Broschyren ”Om krisen eller kriget kommer”

MSB fick under våren 2017 i uppdrag av regeringen att öka privatpersoners kunskap kring krisberedskap. I uppdraget ingick det att skapa och distribuera ett nationellt informationsmaterial (Regeringen, 2017). Som en del av det uppdraget tog MSB fram en broschyr kallad ”Om Krisen eller Kriget kommer”. Broschyren skickades ut till 4,8 miljoner hushåll i Sverige den sista veckan i maj 2018. Den publicerades även i några av Sveriges största morgontidningar, 21 lokaltidningar och i olika kanaler i sociala medier. Utöver detta finns den publicerad online på MSB:s hemsida.

Anledningen till att broschyren skickades ut var att regeringen ansåg att svenska hushåll behöver bättre kunskap kring krisberedskap och en ökad kapacitet att hantera stora samhällsstörningar som till exempel allvarliga olyckor, it-attacker, extremt väder eller militära konflikter. I broschyren ges även förslag på hur människor kan tillgodose grundläggande behov när viktiga samhällsfunktioner inte fungerar som de ska (Regeringen, 2017).

Veckan efter att broschyren skickades ut genomfördes en omfattande studie av MSB. Studien utgjordes av ett slumpmässigt urval av en telefonrekryterad webbpanel. Totalt medverkade 5 760 personer och resultatet av studien vägdes med avseende på kön, ålder och län. (Demoskop, 2018a) Utifrån undersökningen kunde ett antal slutsatser dras. Det fastställdes att:

- Broschyren nådde ut till en stor del av allmänheten.
- En majoritet av de som fått broschyren har agerat.
- Broschyren har nått ut till samtliga demografiska grupper.
- Den känsla som präglat mottagarna av broschyren har främst varit en känsla av eget ansvar men också en viss oro.
- Mottagandet av broschyren har varit mestadels positivt för samtliga demografiska grupper.
- Budskapet och informationen i broschyren har uppfattats som viktigt, med tonvikt på individens hemberedskap samt hur olika kriser kan påverka samhället och individen.

1.6 Syfte & Mål

Syftet med examensarbetet är att analysera riskkommunikation mellan offentliga aktörer, i första hand kommunen, och enskilda hushåll samt att undersöka hushållens beredskap inför stora samhällsstörningar. Målet med examensarbetet är att se hur kommunikationen kan effektiviseras och på så sätt bidra till en starkare beredskap i svenska hushåll samt att undersöka hur kommunikationen förs i nuläget.

1.7 Frågeställningar

Nedan presenteras de frågeställningar som eftersöks i examensarbetet.

- Hur förs riskkommunikation mellan offentliga aktörer och enskilda hushåll i nuläget?
 - Hur väl stämmer de metoder som används överens med forskningen kring riskperception och riskkommunikation?
- Hur kan kommunikation mellan offentliga aktörer och enskilda hushåll kring risker och kriser förbättras med syftet att stärka hushålls beredskap inför stora samhällsstörningar?

1.8 Avgränsningar

Examensarbetet behandlar människors beredskap inför stora samhällsstörningar och kommer således inte att beröra förberedelse inför mer vardagliga risker. Vilja och grad av beredskap kommer i huvudsak att analyseras utifrån teori kring riskperception och riskkommunikation samt det underlag som erhålls genom intervjuer med krisberedskapssamordnare. Arbetet avgränsas rent geografiskt till beredskap inom Sveriges gränser då det är med utgångspunkt i Sveriges lagar och förvaltningssystem som ämnet undersöks. Vidare genomförs intervjuer endast med krisberedskapssamordnare i Skåne län.

Utgångspunkten för detta arbete var att jämföra kommunala säkerhetssamordnares och "vanliga" medborgares syn på hushålls beredskap. I detta syfte skapades en enkät som jag avsåg distribuera via Region Skånes eller Malmö stads medborgarpaneler². Tyvärr medgavs inte tillstånd att använda dessa paneler, varför uppsatsen avgränsas till säkerhetssamordnares perspektiv"

² Två medborgarpaneler bestående av 5000 respektive 1600 personer som bland annat via enkäter svarar på frågor kopplade till region och kommun.

2 TEORI

I det här kapitlet presenteras teorier som ligger till grund för riskkommunikation och riskperception samt forskning kring hushålls beredskap inför större samhällsstörningar, både ur ett internationellt och ett nationellt perspektiv. Detta kommer sedan utgöra grunden i analys av resultat samt diskussionen kring dessa.

2.1 Hushålls beredskap inför större samhällsstörningar

Till att börja med kan det vara en god idé att definiera vad som menas med ett hushåll. Enligt Nationalencyklopedin är ett hushåll *en enhet av människor som delar bostad och ansvarar för varandras försörjning*” (Nationalencyklopedin, 2018). En viktig distinktion är att hushållen som åsyftas i examensarbetet även utgör bostäder för enskilda personer. I Sverige finns det totalt 5 129 436 hushåll, varav 1 800 832 består av ensamhushåll, det vill säga hushåll med endast en person. Dessa utgör cirka 35 procent av alla hushåll i Sverige (SCB, 2018).

Graden av hushålls beredskap har visat sig ha stor effekt på hur väl ett samhälle klarar av att hantera negativa konsekvenser av samhällsstörningar. Att god hushållsberedskap har visat sig utgöra en viktig del av hushållens förmåga att klara sig den första tiden under och efter en samhällsstörning är något som fastslagits i tidigare forskning (Levac, Toal-Sullivan, & O'Sullivan, 2012). En god beredskap bidrar även till en minskad belastning på de offentliga aktörer som hanterar krisen. Beredskapen har dock under lång tid, vilket även nämnts i bakgrunden till det här arbetet, framförallt varit något som hanterats av myndigheter och företag. Att kunna utnyttja den resurs som hushåll utgör är ytterst viktigt. Det är något som varit känt under en längre tid men som på senare tid uppmärksammats både i Sverige och internationellt. Det har även förekommit insatser för att mäta hushålls beredskap till olika faktorer som om hushållen hade en ”krisberedskapslåda” räknades. (Levac et al., 2012)

Det finns dock en problematik vad gäller hushålls vilja att implementera krisförberedande åtgärder. En möjlig förklaring till detta är enligt Uscher-Pines et al. (2012) att de antaganden som gjorts kring hushållsberedskap till stor del är ogrundade och otestade. Detta kan i värsta fall ha motsatt effekt än önskade, nämligen att sådana antaganden leder till en försvagad hushållsberedskap (Uscher-Pines et al., 2012).

Enander (2005) ger exempel på sådana typer av antaganden. Det kan till exempel röra sig om hur individen antas reagera vid krissituationer. I många fall antas individen i en krissituation uttrycka asociala och extrema beteenden, kanske något som cementerats genom Hollywoods katastroffilmer och skådespelarnas ageranden. Den här bilden har dock visat sig vara falsk. Forskning har gång på gång visat att individen tvärtom ofta visar på handlingskraft och viljestyrka vid olika krissituationer (Enander, 2005).

I modern tid har det inträffat ett antal händelser som satt det svenska samhällets krisberedskap på prov. En sådan händelse är stormen Gudrun som inträffade 2005. Stormen fick stora konsekvenser på människa, miljö och egendom. När stormen dragit förbi hade närmare 72 miljoner kubikmeter skog fallit, vilket motsvarar den mängd skog som vanligtvis avverkas under ett helt år i Sverige. 30 000 kilometer elnät förstördes vilket ledde till att 700 000 hushåll blev strömlösa, många av dessa långvarigt. En stor mängd människor skadades och totalt elva miste livet. I stora delar av landet slogs både fast och mobil telekommunikation ut av stormen,

något som ledde till stora påfrestningar under efterföljande räddningsarbete samtidigt som det blottade stora sårbarheter i telekommunikationssystemet (Guldåker, 2009). Några av lärdomarna som kom efter stormen Gudrun var bland annat att robusta hushåll är av stort värde för samhällets förmåga att stå emot och återhämta sig efter en katastrof. En stor del av den krishantering och katastrofreducering som utfördes i samband med stormen var grundad i interaktionen inom och mellan hushåll (Guldåker, 2016).

Det har gjorts ett antal undersökningar om hur hushållens beredskap ser ut i Sverige. Under 2017 gjordes en uppföljning av krisberedskapsveckan av MSB. Undersökningen baseras på 1 746 intervjuer och målgruppen utgjordes av allmänheten över 18 år. I den framkom att endast en av tio uppfattar att samhällets beredskap är god och att tre av tio upplever den egna beredskapen som god. (Demoskop, 2017)

Något som också kunnat påvisas genom forskning är att de som bor på landsbygden generellt sett klarar av att stå emot samhällsstörningar på ett bättre sätt än de som bor i tätorter. En anledning till detta kan vara att det finns en större vana att hantera små störningar som till exempel kortare strömavbrott på landsbygden än vad det finns inne i städer (Asp & Sjölund, 2014). Det finns även teorier kring att de som bor i städer i större utsträckning inte tror att de kommer att drabbas av en samhällsstörning (Enander, 2005).

I en studie av Asp (2015) framkommer att beslutsfattares förväntningar på hushållens krisberedskapsförmåga är låga. Majoriteten bedömer att hushållen troligtvis bara kommer att klara av självförsörjning under ett dygn. De tillfrågade anger också att hushållen bör ha beredskap för att klara sig i tre dygn (Asp, 2015).

I en undersökning som Malmö stad som gjordes 2018 framkommer det att drygt hälften av de 931 tillfrågade ansåg att Malmö Stad hade ett stort ansvar att hjälpa dem vid en samhällskris och en av tio ansåg att ansvaret var litet. Samma studie visar att 70 % av de tillfrågade anser att det egna ansvaret att klara en samhällskris som privatperson är ganska eller mycket stort (Vallström & Larsson, 2018). Det har även i en uppföljning av krisberedskapsveckan 2018 framkommit att broschyrens budskap om hushålls beredskap och vikten att klara sig under samhällsstörning har haft bra genomslag (Demoskop, 2018b).

2.1.1 Sårbara hushåll

Med sårbara hushåll menas i den här rapporten hushåll som på grund av olika faktorer är mer sårbara än majoriteten. En litteraturstudie av Sparf (2015) indikerar att det finns ett flertal faktorer som påverkar hushållets förmåga att ta ansvar för den egna krisberedskapen. Exempel på sådana är sociala kontakter, privatekonomi och hälsa. Begränsade sociala kontakter, bristande privatekonomi och dålig hälsa verkar också i många fall kunna kopplas ihop med svårigheter att ta till sig information från kommun och myndigheter. I studien nämns att frivilligorganisationer kan spela en stor roll i stärkandet av de sårbara gruppernas krisberedskap. Till exempel kan pensionärsgupper och kulturföreningar utgöra en plattform där möten uppstår och sociala band kan knytas. Utöver föregående har även många av de människor som tillhör en sårbar grupp redan kontakt med olika myndigheter, exempelvis socialtjänsten. Eftersom att förmågan att ta ansvar för sin egen krisberedskap kan variera stort mellan olika grupper kan det behöva tas i beaktande vid olika krisberedskapsåtgärder. (Sparf, 2015).

2.1.2 Viljan att vidta krisberedskapsrelaterade åtgärder

När det kommer till hur individen värderar krisberedskapsrelaterade åtgärder är det ett flertal faktorer som spelar in. Ålder, upplevd kunskap inom ämnet och hur meningsfulla individen uppfattar att sagda åtgärder är utgör några av de faktorer som har störst påverkan på viljan att vidta krisberedskapsrelaterade åtgärder. Faktorer som verkar inverka på individens ovilja att vidta åtgärder är att dessa upplevs som besvärliga eller inte meningsfulla (Enander & Johansson, 2005).

2.2 Riskkommunikation

Det har under en lång tid i princip rått konsensus inom forskningen när det kommer till riskkommunikation och hur den i de flesta fall utförs mest effektivt. Att kommunicera som en dialog, i motsats till monolog, med mottagarna leder i de allra flesta fall till en mer effektiv riskkommunikation. I nuläget förekommer en stor del av riskkommunikation ur ett enkelriktat top-downperspektiv i motsats till den dialogform som förespråkas inom forskningen (Arvai, 2014).

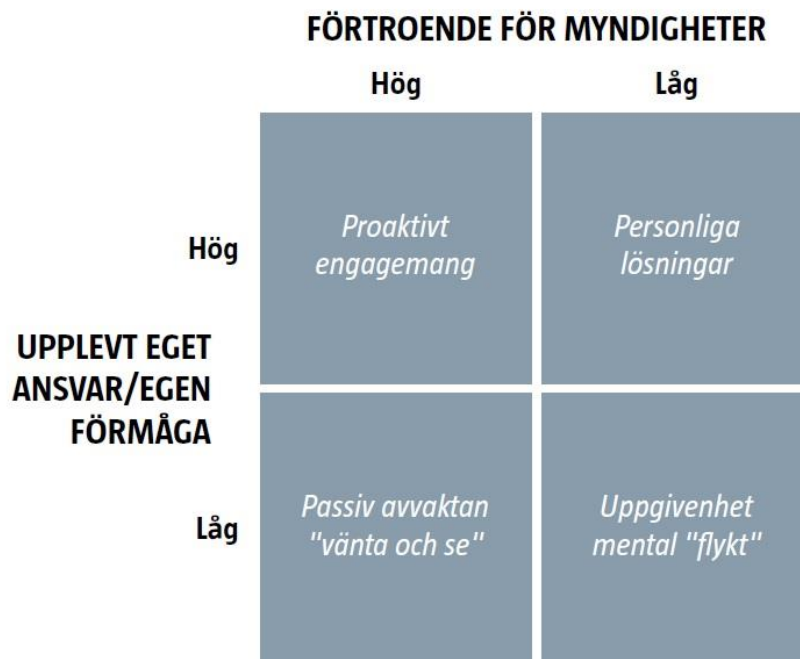
I en forskningsartikel av Boholm och Corvellec (2011) undersöks riskbegreppet utifrån vad de kallar ett relationsteoriperspektiv (eng. relational theory of risk). Författarna menar att vad som uppfattas som en risk kan vara kopplat till kulturella och sociala förhållanden hos individen som upplever risken. De anser att genom att applicera en sådan teori på riskkommunikation skulle effektiv riskkommunikation vara beroende av en förståelse för riskens dynamiska natur. Det handlar alltså inte enbart om experter som ska övertyga allmänheten att vidta särskilda åtgärder för särskilda risker, utan också om en förståelse för att mottagaren i allra högsta grad är del av vad som kommuniceras. Det krävs en gemensam förståelse för vad som utgör en risk, vad som är skyddsvärt och hur relationen mellan den upplevda risken och det upplevda skyddsvärda ser ut (Boholm & Corvellec, 2011).

2.2.1 Riskkommunikation och förtroende

Studier har visat att förtroende för myndigheter och experter är avgörande när det kommer till huruvida individen tror på deras föreslagna åtgärder ska ge effekt (Enander, 2016). Detsamma gäller när det kommer till individens vilja att vidta åtgärder mot hot av mer diffus karaktär (Enander, 2005).

År 2009 slog WHO larm om den så kallade fågelinfluensan (A(H1N1)). Till följd av detta erbjöd svenska myndigheters vaccin till befolkningen i Sverige. Ungefär 60 procent av Sveriges befolkning vaccinerade sig. 40 procent gjorde det inte, framförallt för att man upplevde att man inte litade på svenska myndigheter, att myndigheterna undanhöll information eller att de inte hade tillräcklig kunskap om smittan (Börjesson & Enander, 2010). I samma studie fick ett antal personer svara på en enkät om hur myndigheternas agerande hade uppfattats. Majoriteten av respondenterna var positiva till myndigheternas agerande men en tredjedel tyckte att myndigheterna i ganska hög eller hög grad hade överreagerat. Samma studie visade på att förtroende för myndigheter påverkade i vilken utsträckning medborgare vaccinerade sig. Det är något som visar sig korrespondera med tidigare forskning kopplad till förtroende för myndigheter och samhällsrisker (Cvetkovich & Löfstedt, 1999).

För att illustrera hur förtroende för myndigheter, eget upplevt ansvar och förmåga kan visa sig väljer jag att presentera en modell av Enander (2011). Modellen illustrerar med hjälp av fyra fält hur medborgare kan tänkas reagera vid krissituationer och stora samhällsstörningar.

Figur 2 Illustration av modell för myndighetsförtroende. Bildkälla: (Enander, 2011)

Precis som figur 2 illustrerar kan medborgare med högt förtroende för myndigheter men med ett lågt upplevt eget ansvar eller förmåga bli passiva och i större grad förlita sig på myndigheternas interventioner då medborgaren kan uppleva att denne inte kan påverka, alternativt inte vet hur situationen kan påverkas. Om medborgaren istället upplever ett stort eget ansvar och samtidigt har högt förtroende för myndigheter skapas goda förutsättningar för att medborgaren kommer att uppvisa ett proaktivt beteende inför krissituationer och vara mer benägen att lyssna på myndigheters rekommendationer. En medborgare som upplever sig ha stort eget ansvar och förmåga men ett lågt förtroende för myndigheter kommer troligtvis att vidta åtgärder men inte vara lika benägen att följa de rekommendationer som ges av myndigheter. Det kan då röra sig om egna lösningar som grundar sig i personens upplevda situation och för att främja dennes välbefinnande. Slutligen finns det medborgare som karaktäriseras av både lågt upplevt eget ansvar och förmåga samt lågt förtroende för myndigheter. För sådana personer kommer troligtvis åtgärder utebli på grund av en upplevd avsaknad av mening för intervention (Enander, 2011).

Det är viktigt att skapa en balans mellan medborgarnas förtroende för myndigheter och medborgarnas upplevda ansvar och förmåga. Om myndighetsförtroendet är orealistiskt kommer med stor sannolikheten de ställda kraven på myndigheten också att vara det, något som kan leda till en passivitet hos medborgaren. Detsamma gäller om förtroendet är för lågt då medborgaren i sådana fall inte litar på myndigheten och därför inte tar till sig den information som tillhandahålls.

Det bör påpekas att boende i Sverige under en lång tid haft högt förtroende för statliga myndigheter, både internationellt sett och inom landet när man jämför med andra länder (Sifo, 2018). I Kantar Sifos Anseendeindex för Myndigheter (Sifo, 2018) fastslås att åtta av tio i stor utsträckning känner tillit för svenska myndigheter. Det finns dock en stor spridning i olika myndigheters anseende och olika resultat i undersökningen kan sannolikt kopplas till hur

myndigheterna skött sig under den senare tiden. Förtroendet för MSB ligger något över snittet. Komponenter som negativ exponering i media och debatt inom politiken ser ut att vara betydande för hur myndigheten upplevs. (Sifo, 2018)

2.2.2 Riskkommunikation och sociala medier

Användandet av sociala medier utgör en stor del i många människors liv. Det är via dessa medier som många, utöver att ägna sig åt sociala möten med vänner och bekanta, tar del av nyheter och andra typer av samhällsinformation. Nio av tio svenskar har tillgång till internet och lika stor andel har en smart telefon. Facebook utgör det mest populära sociala mediet med Instagram och Snapchat på andra respektive tredje plats och 83 % av Sveriges invånare använder sig av sociala medier (Davidsson, Palm, & Melin Mandre, 2018).

Rasmussen och Ihlen (2017) har genomfört en litteraturstudie kopplat till risk, och riskkommunikation. När det kommer till riskkommunikation fastslår författarna att det råder en brist på forskning kopplat till detta men att riskkommunikation genom sociala medier skapar en möjlighet för olika aktörer att mötas i dialog om risker där diskussion kan föras om potentiella insatser innan dessa implementeras. Det framkommer också att det saknas studier kopplade till andra plattformar än de mest populära, som Youtube, Twitter och Facebook, då de menar att det finns andra sociala medier som är bättre lämpade för arbete med risk och krisplanering. De föreslår att användningen av wikis och interaktiva kartprogram kan vara av intresse för framtida forskning. Det är dock riskfyllt för aktörer att gå "all-in" på en typ av sociala medier då den tekniska utvecklingen sker väldigt snabbt (Rasmussen & Ihlen, 2017).

2.3 Riskperception

Det finns en mängd studier som visat på kopplingen mellan individens riskperception och dennes vilja att vidta riskreducerande åtgärder i form av krisberedskap (Slovic, 1987). De faktorer och förutsättningar som avgör hur en individ upplever en risk är däremot många och komplexa. Varför, hur och mot vad en individ eller ett hushåll väljer att skydda sig utgör därför en mycket svår fråga. Ett antal faktorer som lyfts fram i olika studier är bland annat fruktan inför en viss typ av risk, osäkerheten inför vad risken innebär, känslan av kontroll och påverkan på framtida generationer (Slovic, 2016). Det tycks även finnas ett samband mellan upplevd risk och upplevd nytta när individen värderar olika risker. I en studie av Slovic och Alhakami (1994) undersöks just detta. Där påvisas en tydlig koppling mellan upplevd risk och upplevd nytta. Ett par av slutsatserna från studien är att individens riskperception till stor del baseras på dennes känsla kring risken och att dennes riskperception tycks kunna påverkas genom att denne ändrar uppfattning om den upplevda nyttan av en aktivitet (Slovic & Alhakami, 1994).

Det finns många faktorer som påverkar individers handlingskraft när det gäller att utföra riskreducerande åtgärder. Det har visat sig vara långt ifrån självklart att en individ kommer att ändra sitt beteende även om det föreligger en tydligt fastslagen risk. Wachinger et al. (2013) skriver i en litteraturstudie om riskperception att kopplingen mellan hur individer upplever risker och de val de gör för att undvika, förebygga eller ignorera risker fortfarande är väldigt oklara. I samma studie finner man ett antal nyckelfaktorer som visar sig vara avgörande för hur individen handlar avseende riskreducerande åtgärder. Dessa delas upp i ett antal kategorier:

i. Riskfaktorer (eng. *risk factors*)

Med riskfaktorer menas sådana faktorer som kan kopplas till riskens upplevda sannolikhet och konsekvens. Studien visar att individens upplevda sannolikhet för att en naturkatastrof ska inträffa har mycket liten påverkan på hur allvarlig individen bedömer att risken är. Vidare fann man att huruvida risken upplevdes ha katastrofala konsekvenser också hade liten betydelse för riskens upplevda allvarlighet.

ii. Upplysningsfaktorer (eng. *informational factors*)

Upplysningsfaktorer syftar till hur individen tillskansat sig information om risken. Beroende på källan och vilken nivå i samhället informationen kommer från upplevs risken på olika sätt.

iii. Personliga faktorer (eng. *personal factors*)

Dessa faktorer handlar om individens person. Faktorer som kan påverka individens riskuppfattning har visat sig vara bland annat ålder, kön, yrkesgrupp, utbildningsnivå, tillit till auktoriteter, tillit till myndigheter, om individen tidigare upplevt någon form av katastrof, förtroende för riskförebyggande åtgärder, världssyn, upplevd kontroll och religiös tillhörighet. Det bör dock påpekas att olika studier visat på olika resultat för de olika faktorernas påverkan och att olika kombinationer av dessa faktorer har gett olika resultat. En stor del av forskningen inom området har dock påvisat att om individen haft erfarenhet av en katastrof har en stor påverkan på individens riskperception för liknande katastrofer. Det är däremot svårare att förutsäga på vilket sätt riskperceptionen påverkas då olika individer kan dra vitt skilda slutsatser från samma händelse (Enander, 2005).

iv. Kontextbaserade faktorer (eng. *contextual factors*)

De kontextbaserade faktorerna undersöks ofta i samband med personliga faktorer och är i många fall mer eller mindre starkt kopplade till dessa. Exempel på kontextbaserade faktorer är ekonomiska faktorer, ålder på yngsta barn, sårbarhet, hur nära kusten individen bor eller storleken på samhället i vilket individen bor.

I samma studie dras slutsatserna att de mest effektiva sätten att öka kunskap (eng. *raise awareness*) kring beredskap och att få individer att vidta riskreducerande åtgärder är att stärka förtroendet för myndigheter och att påverka medborgarna till att ta, och känna, ett eget ansvar inför deras egen krisberedskap (Wachinger, Renn, Begg, & Kuhlicke, 2013).

Det finns även forskning som har visat att individer mycket väl kan förstå en risk men ändå välja att inte vidta åtgärder mot denna. En studie visar att även om individens riskuppfattning kan anses vara hög, så betyder det inte det att individen kommer att agera utefter den informationen när det kommer till krisberedskap (Wachinger et al., 2013). I det finns en fundamental utmaning vad gäller kriskommunikation mellan myndigheter och medborgare.

3 METOD

I det här kapitlet beskrivs den metod jag använt vid examensarbetets olika moment. Vidare beskrivs insamling, bearbetning och analys av resultat.

3.1 Typ av metod

Under examensarbetets gång har jag använt mig av ett flertal metoder för att ge underlag till min analys och efterföljande diskussion. Examensarbetets metod är primärt *beskrivande* och *utforskande* (Höst, Regnell, & Runeson, 2006). Detta eftersom att jag under litteraturstudien presenterar delar av den forskning som gjorts inom relevanta fält samt eftersom jag genomför intervjuer för att skapa ytterligare underlag till forskningsområdena.

3.2 Litteraturstudie

Jag har genomfört en litteraturstudie som syftade till att ge en sammanfattad bild om centrala aspekter kopplat till ämnet samt att undersöka hur tidigare forskning inom ämnet sett ut. Vidare ska litteraturen kunna fungera som en sammanställning på vad gjorts inom forskningsområdet tidigare och utifrån detta ge en indikation på hur riskkommunikation fungerar mellan myndigheter och medborgare samt hur riskperception påverkar informationsutbytet. Resultatet från litteraturstudien presenterades i det teoretiska avsnittet i examensarbetet.

I sökandet efter litteratur har jag i huvudsak använt mig av två söktjänster. Lubsearch och Scopus för e-källor så som artiklar från journaler och forskningsarbeten samt för material från biblioteken vid Lunds universitet. Vidare har jag använt mig av den kunskapsbank som finns på MSB's hemsida, www.msb.se. Kunskapsbanken tillhandahåller olika publikationer, forskningsresultat och statistik där delar varit relevanta för examensarbetet. Även statistiska centralbyråns statistiskdatabas har använts för införskaffande av uppdaterad statistisk data där detta behövts.

Till en början ville jag söka brett för att få in så mycket information som möjligt samt för att inte gå miste om något relevant. Nedan ges en sammanställning av några av de sökord och den sökmetod som användes för söktjänsterna Lubsearch och Scopus. Ett urval av de sökord som använts är:

<i>Samhällsstörningar, krisberedskap, riskkommunikation, hushållsberedskap, hushålls beredskap, hushåll, ansvar...</i>	<i>risk communication, risk perception, household responsibility, household preparedness, preparedness...</i>
--	---

För att sedan avgränsa sökresultaten gjordes ett antal sökningar där sökorden användes i kombination med varandra. Sökningarna gav ett stort antal resultat och för att snabbt sälla ut artiklar som inte var relevanta tittade jag på artiklarnas titel och abstract. De som inte bedömdes relevanta användes inte. I de fall där titel och/eller abstract bedömdes vara relevanta gjorde jag en snabb genomläsning av artikeln för som ett ytterligare steg i utsällningsprocessen. De artiklar som efter det bedömdes vara användbara användes senare i arbetet.

3.3 Intervjustudie

En intervjustudie bestående av totalt nio intervjuer genomfördes under november, samt i början av december. Sju av intervjuerna genomfördes med kommunala krisberedskapssamordnare (eller liknande tjänster), sex av dessa genomfördes per telefon och en via mejl. De andra två intervjuerna genomfördes med en kriskommunikatör på Länsstyrelsen och en person anställd på MSB. Även dessa genomfördes per telefon. Intervjuförfrågningarna gjordes per mejl och under mejlkorrespondensen bestämdes lämpliga tider för intervjuerna. Intervjuerna spelades in och transkriberades sedan för att underlätta bearbetning och analys av information. De kommer dock inte att publiceras i sin helhet i examensarbetet av sekretessmässiga skäl.

Anledningen till att i första hand krisberedskapssamordnare valdes som respondenter var att dessa bedömdes ha en övergripande bild av kommuninvånarnas syn på krisberedskap samt att de är involverade i kommunernas krisberedskap. För att nå ut till krisberedskapssamordnare skickades mejl ut till majoriteten av Skånes kommuner med förfrågan om intervjuer. Att samtliga respondenter (med undantag från anställd vid MSB) är verksamma i Skåne län var ett medvetet val då det inom länet finns både kustnära och inlandskommuner, det finns också en spridning i befolkningstäthet i kommunerna med både landsbygd och större städer. Vidare gick det genom att utgå från kommuner i samma län att undersöka samverkansaspekter mellan de olika kommunerna.

I en intervjusituation består den data som samlas in av utsagor gjorda av respondenten. Därför har jag, med syfte att skapa reliabilitet, utgått från samma frågebatteri vid alla intervjuer med beredskapssamordnare så att svaren kunde jämföras. Det förekom dock även följdfrågor i de fall det ansågs vara nödvändigt, vilket var i de flesta fallen. För en sammanställning av de frågor intervjun utgick från hänvisas läsaren till Bilaga 1. De intervjuformer som användes vid de olika intervjuerna kan beskrivas som både riktat öppna och halvstrukturerade (Lantz, 2007).

Vid öppna och halvstrukturerade intervjuer är det viktigt att tänka på att respondenten kan uppfatta frågan olika beroende på hur den ställs, inom vilken kontext och vad som diskuterats innan. Därför är det mycket svårt att med säkerhet fastslå vissa attityder och svar som fås under intervjuerna då det inte helt går att fastställa att alla respondenter tolkat frågorna på samma sätt (Lantz, 2007). Det finns dock en medvetenhet kring att användandet av de mer öppna intervjufrågorna lämnar det upp till respondenten att själv tolka och värdera det som efterfrågas. Det är inte säkert att den öppna frågan tolkas på samma sätt av samtliga respondenter och detta kan vara svårt att avgöra. Det finns inte något objektivt svar på frågor som *"hur bra/dålig upplever du att hushålls beredskap inför större samhällsstörningar är idag?"*. Det är alltså respondentens egna uppfattning det handlar om. För att på något sätt hantera sådana situationer har jag i största möjliga mån försökt att kontextualisera frågeställningarna samt använt förtydliganden och följdfrågor. Intervjutiden varierade mellan 25–60 minuter.

Valet att genomföra merparten av intervjuerna per telefon hade både praktiska och teoretiska anledningar. Rent praktiskt ökade telefonintervjuerna både min egen och respondenternas flexibilitet när det kom till att hitta tider som passade. Det var i många fall svårt att hitta tider som passade men genom att de utfördes per telefon blev det enklare att ändra intervjutiderna om något annat kom i vägen. Då intervjuer genomfördes med krisberedskapssamordnare över hela Skåne underlättades det hela även rent logistiskt. Teoretiskt så påverkar valet av telefon som intervjumedium samspelet under intervjun. Det innefattar både för- och nackdelar. Det kan vara fördelaktigt att intervjuarens yttre inte påverkar respondenten. Det finns dock nackdelar i

att telefonintervjun gör det omöjligt för intervjuaren att avläsa respondentens kroppsspråk (Lantz, 2007).

Efter det att intervjustudien sammanställts och analyserats jämförs intervjusvaren med varandra och med den litteratur som studerats i samband med litteraturstudien. Det görs för att hitta mönster och attityder i respondenternas utsagor och för att se hur dessa kan kopplas till relevanta delar av litteraturstudien. Utifrån intervjusvar och litteratur identifierades sedan teman och som sedan delas in och presenteras under rubriker i kapitel 4. I kapitel 5 vidareutvecklas dessa ytterligare och relateras till litteraturstudien.

3.3.1 Respondenter

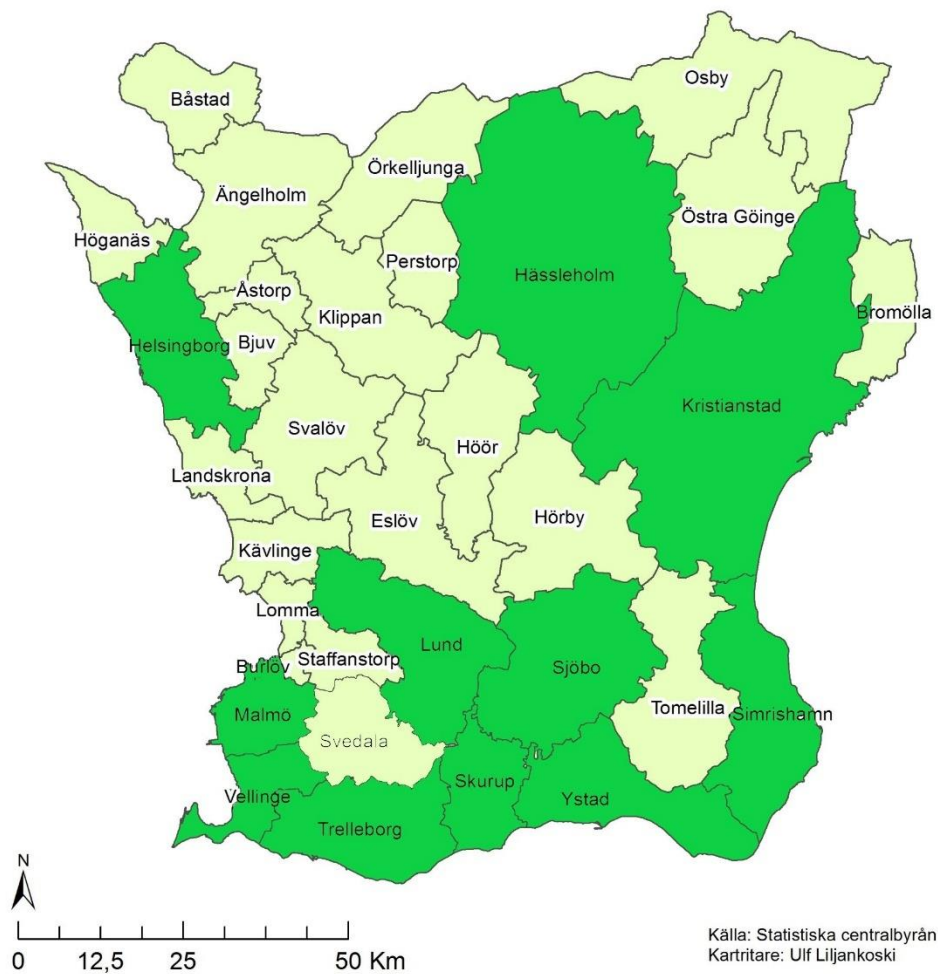
Av de totalt nio respondenterna var sju av dem kommunala säkerhets- och krisberedskapssamordnare i Skåne. De kommunala säkerhets- och krisberedskapssamordnarna var i vissa fall ansvariga för flera kommuner vilket är anledningen till att totalt 11 kommuner omfattas av intervjuerna. En respondent var riskkommunikatör vid MSB och en annan kriskommunikatör vid länsstyrelsen i Skåne. Anledningen till att fokus lades på de kommunala krisberedskapssamordnarna var att dessa ur ett administrativt nivåperspektiv befinner sig närmast hushållen och då den berörda kommunen, enligt lag (2006:544) om kommuners och landstings åtgärder inför och vid extraordinära händelser i fredstid och höjd beredskap, innehar ett geografiskt områdesansvar (Regeringen, 2006).

Vidare är krisberedskapssamordnare i de flesta fall involverade i de frågor som examensarbetet berör vad gäller hushålls beredskap samt riskkommunikativa insatser riktade mot kommuninvånarna. Det finns därför också ett intresse av hur sagda krisberedskapssamordnare upplever allmänhetens beredskap och förmåga att hantera stora samhällsstörningar. När en intervjustudie genomförs är det viktigt att metoden lämpar sig för den datainsamling som frågeställningarna kräver (Lantz, 2007). I det här fallet utgörs respondenterna av personer med professionell bakgrund samtidigt som antalet krisberedskapssamordnare runt om i landet är relativt begränsat. Därför kan deras insikter i frågorna examensarbetet behandlar anses vara goda.

Rent geografiskt utfördes enbart intervjuer med krisberedskapssamordnare i Skåne län. I Skåne finns både landsbygdskommuner, kustnära kommuner samt kommuner med stora städer. Det bidrar till en variation i kommunernas riskbilder. I övrigt öppnar det upp för möjligheten att undersöka hur det ser ut med samverkan mellan kommunerna.

Då intervjustudien genomförs med ett begränsat antal personer och till stor del undersöker respondenternas subjektiva inställning till de ämnen som tas upp i rapporten så görs en kvalitativ analys av resultaten. Datamängden ansågs vara alltför begränsad för att kvantitativa inslag skulle kunna användas med någon större tillförlitlighet.

Skånes kommuner

Figur 3 En karta över kommuner i Skåne. De som markerats med grönt har förekommit i examensarbetet

4 INTERVJUMATERIALET

I följande kapitel beskrivs de data som framkom i intervjustudien. Detta material analyseras och diskuteras sedan i efterföljande kapitel (Kap. 5). I slutet av det här kapitlet presenteras även en sammanfattande tabell av intervjustudien.

4.1 Data från intervjustudien

I det här kapitlet presenteras en sammanfattning av den data som införskaffats genom intervjuer med totalt nio personer med arbetsuppgifter kopplade till hushålls beredskap och/eller kriskommunikation. Rubrikerna är kopplade till frågeställningar från intervjuerna och resultaten presenteras som attityder och teman kring de olika ämnena som fångats upp under intervjuerna. Många av frågorna fokuserar på kommunens syn på hushålls beredskap, vilket leder till att det framförallt är de kommunala krisberedskapssamordnarnas attityder som undersöks. Vidare är materialet som presenteras, utöver de direkta citaten, av en sammanfattande karaktär och andelen material som använts från de olika intervjuerna skiljer sig beroende på hur väl dessa gått att koppla till ämnet. Samtliga respondenter har anonymiserats för att det inte ska framgå vilken respondent som sagt vad. För att öka tydligheten presenteras även delar av intervjumaterialet i tabellform i slutet av kapitlet.

4.1.1 Hushållens kunskap om kommunens riskbild

Respondenterna tillfrågades vad de hade för uppfattning om kommunhushållens kunskap om kommunens riskbild och om de trodde att hushållen har kunskap om vart de kan vända sig för att få svar på frågor rörande riskerna och hur hushållen kan förbereda sig för dessa.

På frågan vilken kännedom krisberedskapssamordnarna tror att kommuninvånarna har kring de risker som finns i deras närområden blir svaren blandade. Respondenterna menar att det i de flesta fall finns information kring vilka risker som finns i närområdet, i vart fall de mer generella, men att det inte är säkert att invånarna tagit till sig av informationen. En av respondenterna nämner att det troligtvis är mycket blandat men att många av de hushåll som har bott en längre tid i ett område som har tendens att drabbas hårt vid till exempel översvämningar också rimligtvis känner till den risken.

Respondenterna får också frågan om kommuninvånarna känner till vart de kan vända sig för att införskaffa information om kommunens risker eller krishantering i stort. Den generella attityden kring detta är att det är osäkert om invånarna känner till vart de kan vända sig. Kunskapen tros också bero starkt på hur stort eller litet medborgarens intresse för krisberedskap är. Att kommunens hemsida utgör en bra första anhalt vid en krissituation och att medborgarna kommer att besöka den vid en samhällsstörning bedöms vara troligt. När det kommer till samhällsstörningar av en sådan karaktär att till exempel elnät slås ut och information om krissituationen inte längre kan skaffas online är kommuninvånarnas kunskap om vart dessa ska vända sig troligtvis lägre. En av respondenterna nämner att det troligtvis skulle bli svårt att nå ut till kommuninvånarna vid en sådan händelse. Andelen människor som känner till var och hur kommunen går ut med information som inte är digital är sannolikt liten. Det finns dock en förhoppning att invånarna, i och med broschyren ”Om krisen eller kriget kommer”, redan har

eller i alla fall kan ta till sig av informationen i den vid en samhällsstörning, i den utsträckning den har sparats.

4.1.2 Hushållens intresse och kunskap kring krisberedskapsfrågor

Hushållens kunskap och intresse kring krisberedskapsfrågor anger respondenterna varierar stort mellan de olika kommunerna, men i de flesta fallen har det gått att identifiera en viss ökning i intresset efter utskicket av broschyren ”Om krisen eller kriget kommer”. Ökningen har framförallt tagit sig uttryck i att fler har ringt in till kommunerna och hört av sig med frågor kring hemberedskap. I många fall har det handlat om hur man på ett bra sätt bygger upp en krisberedskapslåda, vad som bör finnas i den och vart man kan inhandla material. Ett begränsat antal krisberedskapssamordnare uppger också att människor har ringt in och haft frågor om skyddsrum. Samtliga kommuner deltar i den årliga Krisberedskapsveckan som genomförs på initiativ av MSB och som i år genomfördes i anslutning till utskicket av broschyren. Under den veckan har det också gått att utröna ett ökat intresse för krisberedskapsfrågor. Totalt har det i sju av elva kommuner som omfattats av intervjuerna gått att se en antingen en tydlig eller en viss ökning i intresse eller medvetenhet från hushållens sida vad gäller krisberedskapsfrågor. I resterande kommuner har ingen ökning kunnat identifieras.

När respondenterna som representerar kommunerna där man sett att det finns ett ökande intresse för krisberedskapsfrågor tillfrågas om de upplevt att intresset varit ihållande finns det en viss skillnad. Majoriteten uppger att det framförallt har visat sig under perioden strax efter utskicket och i samband med krisberedskapsveckan, som i samtliga kommuner genomfördes under samma period som broschyren skickades ut. En av respondenterna uppger dock att broschyren fick ett tydligt genomslag och att effekterna från den fortfarande går att se.

Det har kommit input från allmänheten ganska regelbundet sedan broschyren kom ut. Det finns indikationer på att människor både har läst broschyren och börjat fundera på vad man själv kan göra för att förbättra sin hushållsberedskap. Det är också en del föreningar och grupper som kommer in med förfrågningar till kommunen där man vill att de ska komma ut och berätta lite mer om just krisberedskap.

Denna uppfattning delas dock inte av alla och en annan respondent uppger att någon större effekt knappast kunnat urskiljas från kommunens sida utöver att vissa fått större insikt i statens ställning till krisberedskap. Bland annat är det många som är medvetna om att civilförsvaret ska återupprättas men reaktionen på det har i många fall varit att ställa sig frågan varför det alls lades ner.

Från MSB rustade man för en situation där många ringde in och uttryckte oro kring varför broschyren skickats ut och att den potentiellt skulle uppfattas som alarmistisk. Detta var dock något MSB jobbade hårt med för att motverka (C. Andersson, 2018). Den effekten har, med några få undantag, i princip helt uteblivit enligt samtliga respondenter. När MSB gjorde en uppföljningsrapport av broschyren så framkom det att en av fyra upplevde en känsla av oro när de fick ta del av innehållet (Demoskop, 2018a). Uppföljningen gjordes just efter att broschyren skickades ut. Respondenterna tillfrågades därför om de upplevt någon ökad oro från allmänhetens sida efter det att broschyren skickats ut. I sex av elva kommuner har det gått att urskilja en viss oro från kommuninvånarnas sida, om än i de flesta fall i liten utsträckning. I resterande fem kommuner har man från kommunens sida inte fått några indikationer på detta. Bland de som uppgav att det funnits en viss oro från kommuninvånarnas sida har ett

återkommande tema varit att de som hört av sig till kommunen i många fall framförallt känt sig oinformerade och efterfrågat mer information kring vad man kan göra för att förbereda sig och varför broschyren skickats ut just nu. Det har också, om än i begränsad utsträckning, förekommit reaktioner på namnet på broschyren och då i huvudsak varför ordet ”kriget” använts. Det har upplevts som onödigt och oroande.

4.1.3 Hushållens förmåga att hantera en samhällsstörning

Respondenterna fick uttala sig om deras syn på hushållens förmåga att hantera en samhällsstörning. Majoriteten av respondenterna uppger att det är svårt att ge ett fast svar på frågan då det saknas konkret underlag för hur beredskapen faktiskt ser ut i kommunen. För att få svar på hur kommunens hushåll hanterar samhällsstörningar har man fått gå tillbaka och se hur dessa hanterats tidigare. Det har resulterat i mycket varierande resultat. En genomgående syn bland respondenterna är dock att beredskapen generellt är betydligt bättre ute på landsbygden än vad den är inne i tätorterna. En anledning till det är att landsbygdsborna i större utsträckning har en vana att hantera olika typer av samhällsstörningar. Detta är även något som går i linje med forskning som publicerats inom ämnet (Asp & Sjölund, 2014). Attityder från kommunernas håll, vad gäller hushållens förmåga att hantera en större samhällsstörning, är att förmågan är mycket varierad inom kommunen och att skillnader finns beroende på kommuninvånarnas geografiska placering men också olika demografiska faktorer som ålder eller fysiska förutsättningar. Generellt så uppskattas hushållens förmåga i detta avseende vara blandad med extremer åt båda hållen.

En aspekt som många av respondenterna trycker på är att hushållen sannolikt saknar kunskap om vilken påverkan olika typer av samhällsstörningar skulle få på samhället.

Man behöver få ut budskapet att det som alla tror och tar för givet, det vill säga att det ska finnas mobiltäckning och att vi ska kunna få information... Ett stort bekymmer är att folk inte förstår att när det blir strömavbrott så tar det två timmar och så försvinner mobiltäckningen. Och tillgång till internet försvinner också. Därför blir den förberedande kunskapen väldigt viktig. Det finns ett stort behov av att kommunicera ut vad som händer om strömmen försvinner.

En annan respondent betonar det moderna samhällets sårbarhet och beroende av fungerande försörjningssystem. Vidare nämner en av respondenterna att många av kommunens invånare med invandrarbakgrund har levt och flytt från konflikttrabbade områden och att det är möjligt att dessa i och med det har en bättre förmåga att klara av en samhällsstörning.

4.1.4 Hushållens förbättringsområden vad gäller krisberedskap

Respondenterna blev även tillfrågade om vilka områden de ansåg behöver förbättras när det kommer till hushållens beredskap. En stor del av respondenterna menade att hushållens grundläggande beredskap behöver förstärkas. Ett exempel som används av flera respondenter är hushållens förmåga att klara ett längre strömavbrott. Ett längre strömavbrott ses som en händelse som sannolikt kommer att inträffa samtidigt som få hushåll faktiskt är rustade för att hantera ett sådant på ett bra sätt.

Ett annat genomgående tema är att hushållen behöver förbereda sig mentalt för att öka sin riskmedvetenhet. En av respondenterna nämner att en stor del av samhället sannolikt inte ens har tänkt i banorna vad som skulle hända, och hur hushållet skulle behöva agera vid ett längre strömavbrott. En sådan typ av mental förberedelse skulle kunna ha en viss effekt på hushållen när det kommer till krisberedskap. Det är dock möjligt att andelen individer som funderat över ett sådant scenario har ökat efter utskicket av broschyren från MSB.

Figur 4 Ordmoln som visar de mest frekvent förekommande orden när det kommer till hushållens förbättringsområden.

Under en av intervjuerna diskuteras även hushållens kunskap om var de kan vända sig för att införskaffa korrekt och säker information under en krissituation. Man ställer sig frågan om individer kommer att vända sig till sociala medier och andra källor som inte nödvändigtvis är korrekta.

Andelen människor som vet vart man ska vända sig för att få information vid en kris är troligtvis relativt blandad. Vilka kanaler man kan vända sig till. Både radio och internet. Det är nog inte många som känner till vilka källor som är bra att ha koll på. Det känns som att det är det grundläggande. Hur man ska hålla sig informerad.

4.1.5 Hushållens ansvar vid en samhällsstörning

Samtliga respondenter uppger att hushållen har ett ansvar när det kommer till krishantering. Att hushållen har ett ansvar för sin egen krishantering och även ett ansvar att efter bästa förmåga hjälpa andra är genomgående hos respondenterna. En av respondenterna ger följande svar.

Jag tror att den viktigaste insikten hos medborgarna måste vara att de offentliga resurserna kommer gå till de som behöver hjälp mest. Många måste kunna klara sig själva den första tiden vid en större kris. Jag är inte säker på om denna medvetenheten finns.

En annan respondent ger detta svaret.

...som medborgare har man ett stort ansvar. Även om det är bekvämt att kommunen fixar allt så är det inte så att kommunen har lovat att ett hushåll alltid ska ha tillgång till mat. Men det är nog många invånare som har en liknande uppfattning eftersom att man betalar skatt och att detta ska ingå. Det var det jag köpte för min skatt.

Ett flertal respondenter trycker också på att om samtliga hushåll i samhället höjer sin beredskap, om än bara lite, så kommer det att leda till en bättre krisberedskap för samhället i stort.

Kopplat till den här frågan nämner många av respondenterna även de olika tidsperioder man har gått ut med från bland annat statligt håll. Att det för några år sedan var 72 timmar som gällde men att den perioden nu utökats till en vecka, till att man inte längre talar om en fast tidsperiod. Respondenter uppger även att det är svårt att svara på hur många som faktiskt känner till att MSB gått ut med att man ska ha beredskap för klara sig i upp till en vecka och att de hushåll som faktiskt har den beredskapen med stor sannolikhet är ganska få.

4.1.6 Hushållens förtroende för kommunens förmåga att hantera en samhällsstörning

Hur förtroendet från hushållens sida ser ut är svårt att svara på då samtliga kommuner saknar konkreta data kopplat till frågan. Tre av respondenterna uppger att det i vart fall inte inkommer någon negativ kritik riktad till kommunen på krisberedskapsområdet. En annan respondent menar även att medborgare sällan kontaktar kommunen för att ge feedback på hur väl genomfört något varit, utan att det snarare är tvärtom. Man kontaktar kommunen när det är något som inte fungerar som det ska. Även i samband med intervjufrågan kopplad till hushållens förtroende för kommunens krisberedskap återkommer flertalet respondenter till att kommuninvånarna med stor sannolikhet *förväntar* sig att kommunen ska kunna hantera samhällsstörningar eftersom att det är vad man betalat skatt för. Huruvida den inställningen bör kallas förtroende är dock diskutabelt.

Det kan finnas en tendens att man förlitar sig lite för mycket på kommunen. Att kommunen alltid ska kunna leverera det man normalt sett levererar, vilket ju inte behöver vara fallet.

En av respondenterna tar även upp att kommunen i samband med insatser riktade mot hushåll och beredskap nästan uteslutet fått positiv feedback. Denne anger dock även här att det inte nödvändigtvis innebär samma sak som förtroende. Vidare har denna feedback, även om den i stort varit väldigt god, endast givits av en bråkdel av kommunens medborgare.

4.1.7 Individen som resurs

Den enskilde har under de senaste åren hamnat allt mer i fokus när det kommer till ett deltagande i samhällets Krisberedskap. Det har kommit direktiv från statligt håll, och hemsidor och kampanjer är bara några exempel på hur man arbetar för att stärka medborgarnas riskmedvetenhet och krisberedskap. Med individen som resurs menas i den här kontexten en individ som är involverad i samhällets krisberedskap, inte bara i form av att själv ha god beredskap utan även genom att hjälpa andra vid en samhällsstörning. När denna fråga diskuterades med respondenterna menade majoriteten att individen i större utsträckning kan, och borde involveras i samhällets krisberedskap.

Delar av samhället hade definitivt kunnat involveras mer i kommunens krisberedskap. Det är ingen brist på människor men desto svårare med samordningen. Men genom att börja öka medvetenhet kring krisberedskapsfrågor så kanske fler får upp ett intresse och en vilja att hjälpa till även förebyggande.

Ett annat genomgående tema är att svårigheten i stor utsträckning ligger i att samordna och koordinera enskilda på ett effektivt sätt, något som även nämns i citatet ovan. Ett exempel som gör samordning enklare är att involvera den enskilde genom olika frivilligorganisationer. Det finns idag en mängd organisationer som arbetar med kommuner i Sverige och många av dessa är involverade i kommunernas krisberedskap. (MSB, 2016b) Att arbeta med frivilligorganisationer på ett sådant sätt tas upp som exempel av fem av de sju respondenterna. Vidare nämner dessa fem att det finns en tydlig utvecklingspotential när det kommer till samarbetet med frivilligorganisationer. En respondent uppger att det finns en klart outnyttjad potential när det kommer till kommunens samverkan med frivilligorganisationer inom krisberedskap och att det finns en stor mängd kompetens i samhället som i och med detta inte nyttjas på bästa sätt. Liknande uppfattningar är genomgående hos majoriteten av respondenterna.

En annan respondent trycker även på att många frivilligorganisationer, trots att de verkar med bästa intentioner, kan vara i behov av stora förändringar. Detta av flera anledningar, bland annat hade det varit fördelaktigt om en större andel yngre hade engagerat sig, något som saknades i frivillighetsorganisationerna i kommunen som den tillfrågade respondenten arbetade i. Andra exempel är kopplade till hur organisationerna styrs och hur dessa väljer att profilera sig för att hålla sig uppdaterade med dagens teknik. Respondenten nämner att det kan vara några anledningar till varför organisationerna har svårigheter med att rekrytera nya medlemmar, framförallt i den yngre generationen. I princip samtliga respondenter uppger att den enskilde med stor sannolikhet i större utsträckning kommer att involveras i samhällets krisberedskap i framtiden.

4.1.8 Utvecklingsområden kopplat till kommuners arbete med hushålls krisberedskap

Under intervjuerna identifieras ett flertal utvecklingsområden när det kommer till arbetet med hushållens beredskap.

Tre av respondenterna nämner att de gärna sett att kommunen skulle få fler uppdrag från politiskt håll där man trycker på att mer tid ska läggas på att öka hushållens riskmedvetenhet.

Respondenterna nämner vidare att det helt enkelt saknas tid att genomföra större kommunikationsinsatser, något som troligtvis skulle gagna samhället. Det måste dock finnas en politisk vilja, något som troligtvis gäller för alla kommuner. Det hade underlättat med fler och tydligare mandat att genomföra åtgärder för att höja hushållens krismedvetenhet. Krisberedskapsveckan genomförs årligen och ofta med gott resultat. Däremot kan effekten av den sägas avta ju längre tid som går efter den. Därför hade det varit fördelaktigt om invånarnas krismedvetenhet skulle kunna underhållas med fler initiativ. Det har förekommit samtal inom kommunnätverket Skåne Nordost om att genomföra sådana krisberedskapshöjande initiativ fler gånger om året. I nuläget är det dock svårt att säga hur aktuellt detta blir, mycket på grund av att det har varit valår. Eller som en av de kommunala krisberedskapssamordnarna uttryckte det:

Inget parti vill ha som sin hjärtefråga att skrämman upp befolkningen

Det kan finnas en allmänt utbredd uppfattning om att information om vikten av krisberedskap kan ha en skrämmande effekt eftersom att människor blir oroliga när de får höra om risker som finns runt omkring dem och vad som kan inträffa om något går fel.

Något annat som hade kunnat stärka hushållens beredskap rent generellt hade varit om riskkommunikationen mot hushållen inte enbart genomfördes av avdelningen för skydd och säkerhet eller liknande. Det hade underlättat om även andra avdelningar på kommunen hjälpte till att lyfta frågan och hade ansvar att arbeta med och kommunicera risk och krisberedskap. Det är något som tas upp av drygt hälften av respondenterna. Det var även något som diskuterades under intervjun med kriskommunikatör för länsstyrelsen i Skåne.

Man kan inom kommunen bli duktigare på att kommunicera detta genom olika organisationer inom kommunen. Då hade alla kunnat bli kunskapsambassadörer för att få upp riskmedvetenheten hos befolkningen, istället för att det enbart är riskavdelningen som har i uppgift att kommunicera risker.

Det finns även en stor utvecklingspotential när det kommer till samarbetet med frivilligorganisationer, både när det gäller riskkommunikation och krisberedskap i stort.

Ett annat område som togs upp av två av krisberedskapssamordnarna var att implementera någon form av krisberedskapsundervisning i skolan. Genom att införa undervisningsmoment kopplade till krisberedskap i skolan går det att nå ut till elever men även elevernas föräldrar i den utsträckning detta diskuteras i hemmet.

Det hade varit intressant att försöka implementera krisberedskap i skolverksamheten. I till exempel Finland där totalförsvaret inte har nedrustats så har befolkningen en större kännedom om vad man ska göra vid en krissituation. Det sitter mer i ryggmärgen och människor vet hur man ska ta hand om sig. Skillnaden mellan Finland och Sverige ligger väl mycket i att vi har nedrustat totalförsvaret och inte längre tryckt på att människor ska vara medvetna om att man ska behöva ta hand om sig själv.

En sådan typ av insats genomfördes tidigare under 2018 i tre av kommunerna som täcks in av examensarbetet. I dessa kommuner genomfördes i samband med krisberedskapsveckan besök vid årskurs 4 i kommunens skolor. Där genomfördes kortare föreläsningar som handlade om krisberedskap i hemmet. Insatsen beräknas ha nått ut till 800-900 elever och med stor

sannolikhet många av deras föräldrar. I samma tre kommuner fastslog man tillsammans med räddningstjänsten att den grupp som är svårast att nå ut till med information är personer över 70 år. Därefter skickades informationsblad om kriser samt ett frågeformulär ut till målgruppen. Som incitament att besvara formuläret lottades ett pris ut till en deltagare i respektive kommun. Genomslaget för båda insatserna upplevdes som god.

En respondent menar att det troligtvis sker en kontinuerlig gradvis förbättring av hushållens beredskap i takt med att olika störningar inträffar. Respondenten menar även att det är viktigt att vara medveten om att kommunicera att hushållen behöver vara förberedda till en rimlig gräns.

I nuläget genomförs krisberedskapsveckan en gång per år och majoriteten av respondenterna uppgav att det är en bra utpost för en dialog med kommuninvånarna men att det troligtvis hade haft en avsevärt mycket större effekt om en sådan hade kunnat hållas med tätare intervall. För att öka invånarnas riskmedvetenhet skulle det troligtvis behövas fler kampanjer, oftare.

4.2 Sammanfattning av intervjuer

Nedan visas en tabell som sammanfattar svaren överskådligt från intervjuerna. För en fullständig beskrivning hänvisas läsaren till början av kapitlet där intervjuerna beskrivs mer ingående.

Har respondenterna upplevt ett ökat intresse eller medvetenhet gällande krisberedskapsfrågor från hushållens sida efter utskick av broschyren "Om krisen eller kriget kommer" från MSB?			
	Ett tydligt ökat intresse	Ett visst ökat intresse	Ingen märkbar ökning
Kommun 1		X	
Kommun 2	X		
Kommun 3		X	
Kommun 4			X
Kommun 5		X	
Kommun 6		X	
Kommun 7			X
Kommun 8			X
Kommun 9		X	
Kommun 10		X	
Kommun 11			X
Kommentar:	<i>I sju av elva kommuner går det att se ett tydligt eller visst ökande intresse eller ökad medvetenhet kopplat till krisberedskap.</i>		
Har respondenterna upplevt en ökad oro från kommuninvånarnas sida efter utskicket av broschyren?			
	Ökad oro	Vissa indikationer på ökad oro	Ingen märkbar ökning
Kommun 1		X	
Kommun 2		X	
Kommun 3		X	
Kommun 4			X
Kommun 5			X
Kommun 6			X
Kommun 7		X	
Kommun 8		X	
Kommun 9			X
Kommun 10			X
Kommun 11		X	
Kommentar:	<i>I sex av elva kommuner har det förekommit vissa indikationer på ökad oro från invånarnas sida.</i>		

Hur upplever respondenterna hushållens förmåga att hantera en större samhällsstörning?			
	God	Mindre god	Begränsad
Kommun 1			X
Kommun 2		X	
Kommun 3		X	
Kommun 4		X	
Kommun 5		X	
Kommun 6		X	
Kommun 7		X	
Kommun 8		X	
Kommun 9		X	
Kommun 10		X	
Kommun 11		X	
Kommentar:	<i>I samtliga kommuner bedöms hushållens förmåga att hantera en samhällsstörning vara begränsad eller något bättre.</i>		
Vad respondenterna anser att hushållens ansvar bör vara i fråga om att bidra till samhällets krisberedskap?			
	Stort	Ett visst ansvar	Lågt
Kommun 1	X		
Kommun 2	X		
Kommun 3	X		
Kommun 4	X		
Kommun 5	X		
Kommun 6	X		
Kommun 7	X		
Kommun 8		X	
Kommun 9	X		
Kommun 10		X	
Kommun 11		X	
Kommentar:	<i>I samtliga kommuner uppges hushållen ha ett ansvar att bidra till samhällets krisberedskap.</i>		

5 ANALYS, RESULTAT OCH DISKUSSION

I det här kapitlet analyseras materialet från intervjuerna, dvs materialet relateras till det som presenteras i litteraturstudiedelen. Utifrån detta presenteras och diskuteras resultaten från arbetet.

5.1 Inledande kommentarer

Det har gjorts tidigare men det bör ännu en gång poängteras att resultaten kommer bygga på kommunala krisberedskapssamordnares uppfattning i de frågor som ställs. Det är något som får ett flertal följder. Dels så är det till en stor del krisberedskapssamordnarnas egna uppfattning, och inte nödvändigtvis kommunens i stort, som återspeglas i intervjumaterialet. Det betyder också att det i de frågor som berör hushållen direkt, inte är själva hushållens tillstånd och uppfattning som undersöks utan krisberedskapssamordnarnas bild av dessa. Att direkt vända sig till hushållen hade möjligtvis fått ett annat resultat och en sådan studie är utan tvivel också värdefull. Omfattningen av en sådan har dock potential att bli betydligt större än studien som genomfördes i det här examensarbetet. Vidare finns det ett flertal anledningar till att undersöka krisberedskapssamordnares syn på frågeställningarna i examensarbetet. Samtidigt som nationell, regional och kommunal krisberedskap är ett väldigt maskineri som involverar ett stort antal människor så utgör de kommunala krisberedskapssamordnarna en väldigt viktig grupp när det kommer till det krisberedskapsarbete som sker närmast hushållen. Dessa utgör således relevanta respondenter i denna studie.

5.2 Förväntningar, förtroende och ansvar

Sverige har internationellt sett ett relativt högt skattetryck (Ekonomifakta, 2018). Finns det på grund av detta en förväntning från samhället på att myndigheterna ska ”ta hand om” krishantering i en större utsträckning än om vi hade haft ett lågt skattetryck? Är hushållen i samhället vana vid en paternalistisk stat som tar hand om oss och kan det i sådana fall ha en negativ påverkan på hur väl förberett samhället är på individnivå? Att ge definitiva svar på frågorna är svårt men genom att utgå från intervjumaterialet så ges bilden att det finns uttryck för liknande attityder i samhället. I vart fall upplever många av de tillfrågade krisberedskapssamordnarna detta. Av en undersökning som Malmö stad initierade under 2018 framkommer det att drygt hälften av de 931 tillfrågade ansåg att Malmö Stad hade ett stort ansvar att hjälpa dem vid en samhällskris och en av tio ansåg att ansvaret var litet. Samtidigt visar resultat från samma studie att 70 % av de tillfrågade anser att det egna ansvaret att klara en samhällskris som privatperson är ganska eller mycket stort (Vallström & Larsson, 2018). Det verkar alltså finnas både ett upplevt ansvar för den egna krisberedskapen, samtidigt som det finns relativt stora förväntningar på att kommunen ska kunna hjälpa en vid en samhällsstörning. Det finns även data som pekar på att medborgare upplever att samhällets beredskap är låg och att den egna beredskapen endast i tre fall av tio anses vara god (Demoskop, 2017). Det ligger i linje med svaren i intervjuerna, där samtliga respondenter upplevde hushållens beredskap som bristfällig till låg. Det finns en viss diskrepans i att undersökningar indikerar att privatpersonen upplever en känsla av eget ansvar samtidigt som denne troligtvis inte har den beredskap som krävs för att hantera en större samhällsstörning och därmed inte kan uppfylla detta ansvar. Troligtvis har denna känsla av ansvar ökat efter utskicket av broschyren

”Om krisen eller kriget kommer” då uppföljningsrapporten av denna indikerade att just känslan av eget ansvar ytterligare stärkts (Demoskop, 2018a).

Det bör dock påpekas att majoriteten av respondenterna ansåg att beredskapen på landsbygden var god. I rapporten av Asp (2015), där bland annat beslutstagares syn på medborgarnas förmåga att hantera en samhällsstörning undersöktes, framkom det att många beslutstagare uppfattade beredskapen som låg (Asp, 2015). Frågorna i den studien berörde dock inte landsbygdshushåll specifikt och det är möjligt att en liknande uppfattning fanns bland de medverkande men att den inte kom fram. Det går dock att fastslå att det i intervjuerna framkommer att respondenterna anser att landsbygdshushållens krisberedskap är god.

Något som kanske skulle behöva vidare utredning är vad som mer precist menas med den enskildes ansvar. Både litteratur i ämnet och under intervjuerna som utfördes i samband med det här examensarbetet framkommer det att den enskilde definitivt har ett ansvar i samhällets krisberedskap. Men det finns en problematik med att begreppet ansvar är något luddigt. Att alla inte har samma ansvar är uppenbart och fullt rimligt då olika individers förutsättningar kan skilja sig markant. Frågan är dock hur, och om det är möjligt, att på ett tydligt sätt definiera vad som menas med den enskildes ansvar. Det kanske är något som löser sig med tiden vilket en av respondenterna var inne på. Ju fler kriser som inträffar, desto bättre kommer hushållen att förbereda sig och därigenom ansvarsgränserna tydliggöras. En annan respondent var inne på att krisberedskap måste vara en självklarhet hos medborgarna och att det kanske kommer att ske en ökad medvetenhet i och med återupprättningen av Sveriges totalförsvaret. Respondenten hade under besök i Finland upplevt en helt annan medvetenhet hos befolkningen när det kom till krisberedskap. Det var något som var mer självklart i Finland och inget som upplevdes som omständligt eller oroande på samma sätt som det verkar göra i Sverige. Det tycks vara mycket svårt att klargöra vad som egentligen menas med ansvar, och vem ansvaret faktiskt ligger på.

5.3 Ett förberett samhälle

En viktig komponent när det kommer till människors vilja att vidta förberedande åtgärder har visat sig vara den upplevda nyttan av sagda åtgärder (Slovic & Alhakami, 1994). Ett syfte med broschyren ”Om krisen eller kriget kommer” var att stärka svenska hushålls beredskap inför samhällsstörningar. Mycket tyder på att utskicket har fått en konkret effekt när det kommer till detta, bland annat genom att öka riskmedvetenheten hos populationen och förhoppningsvis med detta även fått hushåll att uppleva att nyttan med att genomföra krisberedskapshöjande åtgärder är större. Det är möjligt att detta kan problematiseras genom att spekulera i vad som skulle inträffa om ett stort antal hushåll vidtar åtgärder, till exempel i form av att inhandla en ”krisberedskapslåda” och den aldrig kommer till användning. Det är möjligt att något sådant kan få konsekvenser längre fram i form av ett sänkt förtroende för myndigheter. Det går att dra paralleller till den massvaccinering som initierades av Svenska myndigheter i samband med fågelinfluensan, som beskrivits tidigare i rapporten, där myndigheternas agerande i vissa fall kan ha lett till ett lägre förtroende för sagda myndigheter. Det kan i sin tur ha påverkan på hur villiga människor är att lyssna på rekommendationer från myndigheter i framtiden, i synnerhet när det gäller mer diffusa hot som exempelvis en förberedelse inför samhällsstörningar.

I vilken utsträckning och med vilket mandat svenska kommuner och myndigheter kan arbeta med utvecklingen inom hushålls beredskap inför samhällsstörningar är något som i mångt och

mycket drivs av politiska krafter vilket innebär att det politiska läget, både nationellt och internationellt, kan ha omfattande inverkan på hushålls krisberedskap. Från intervjuresultaten framgår det att krisberedskap i vissa fall kan vara svårt att ”sälja” och att det är ytterst få som vill gå till val med ett starkt fokus på krisberedskap i rädsla av att skrämna upp befolkningen.

Att broschyren ”Om krisen eller kriget kommer” fått stort genomslag har fastslagits ett flertal gånger i det här arbetet och går även att utläsa i delar av intervjuvaren. Den har nått ut till människor och skapat en dialog kring krisberedskap som i vart fall respondenterna inte har upplevt funnits där tidigare. Om det är för att inga mätningar har gjorts eller om det beror på broschyren lämnar jag osagt. Det är tydligt att det nu finns ett utbyte där individer talar om krisberedskap på ett sätt man inte varit medveten om tidigare. Enligt forskning som presenterats tidigare i rapporten finns det visst stöd för att själva processen av att i förväg ha tänkt igenom en krissituation kan ha en effekt på hur individer sedan hanterar kriser (Wachinger et al., 2013).

I tidigare kapitel har hushåll som kan anses vara sårbara för samhällsstörningar och svåra att nå ut med information till beskrivits. Sparf (2015) nämner ett antal faktorer som bidrar till detta och diskuterar även vikten av att genomföra insatser för att också nå ut till dessa grupper. När krisberedskapssamordnare tillfrågades om det utfördes någon form av riktad kommunikation mot sådana typer av hushåll framkom det att det hade gjorts i en del kommuner men att de flesta inte arbetade med den typen av riktad kommunikation. Det kan dock påpekas att genomförandet av sådana insatser troligtvis hade haft positiv effekt på samhällets beredskap. Kommunikationsinsatser riktade mot äldre hushåll (+70 år) hade gjorts i tre av de tillfrågade kommunerna med ett upplevt gott genomslag.

Det ser ut som att den svenska krisberedskapen är mitt uppe i en perspektivförskjutning vad gäller inte bara hushålls beredskap, men hushålls krishantering i stort. Jag är inte den första som påpekar detta (även t.ex. REF), men jag vill poängtera att intervjuresultaten ger ett samstämmigt intryck. Det verkar finnas en önskan och ambition bland flertalet krisberedskapssamordnare att utöka individens roll inom krisberedskapen, både i form av ansvar och i kapacitet. Det uppstår viss problematik i en form av juridiskt ansvar och det kanske snarare handlar om en attitydförändring hos individen. Hur denna attitydförändring ska infinna sig har inget självklart svar och det råder brist på både forskning och empiriska undersökningar.

När det kommer till hushållet som en del av samhällets beredskap, i form av en resurs vid den faktiska krishanteringen, ansåg majoriteten av respondenterna att de enskilda hushållen i en större utsträckning bör involveras. Det framkommer att en av utmaningarna kopplat till detta är svårigheter med samordningen av resurser. En lösning på en sådan typ av problematik skulle kunna vara att ta hjälp av frivilligorganisationer där det redan finns en organisatorisk struktur med tydliga poster. Genom att arbeta med dessa kan kommunerna få hjälp med en del av samordningen. Detta förutsätter dock att frivilligorganisationerna är tydligt strukturerade och samverkar med kommuner i form av till exempel övningar. Drygt hälften av respondenterna nämner att ett utökat samarbete med frivilligorganisationer hade varit positivt.

5.4 Att kommunicera risk

Det har framgått i nästan samtliga intervjuer att det finns en stark vilja att genomföra fler och större kommunikationsinsatser och kampanjer kopplade till krisberedskap för hushåll, men att det ofta saknas både tid och pengar för detta. Detta blir till stor del en budgetfråga för regering

DISKUSSION

och kommun och kan därför uppfattas som svåråtgärdad. Det går dock att spekulera kring om en heltidstjänst inom kommunen dedikerad till att arbeta med frågor och kommunikation relaterat till hushålls beredskap hade haft effekt på kommunhushållens beredskap.

Samtliga intervjuade krisberedskapssamordnare nämnde att en av de största och troligtvis mer sannolika riskerna är en längre tids strömbortfall, ett scenario som många hushåll enligt respondenterna troligtvis är sämre rustade för. Ett konkret sätt att arbeta för att stärka hushålls beredskap mot sådana scenarion skulle kunna vara att använda sig av tydliga kampanjer som specifikt utgår från ett scenario där ett hushåll blir strömlöst under en längre period. Det skulle kunna bidra till att minska problematiken med att hushåll känner sig överväldigade av den information som riktas mot dem. Det skulle i sin tur kunna leda till att vissa hushåll blir mer motiverade att genomföra krisberedskapshöjande åtgärder. En ytterligare positiv effekt ett sådant initiativ skulle kunna ha är att beredskap för ett strömbortfall skulle utgöra beredskap för många fler scenarion men att man genom att förenkla budskapet får hushåll att vidta beredskapshöjande åtgärder. Människor har, som tidigare nämnts, problem med att ta till sig information om risker som upplevs alltför diffusa (Enander, 2005). I ett sådant läge skall en förenklad riskbild också kunna vara positiv.

På samma sätt kan det finnas en poäng med att sätta upp en faktisk tidsperiod som anger hur länge det enskilda hushållet bör klara sig under en samhällsstörning. I nuläget använder sig bland annat Göteborgs stad (2018) av 72 timmar. MSB har inte angett någon specifik tidsperiod eftersom att ett hushåll kan behöva ha beredskap för en ännu längre tid (C. Andersson, 2018). Det är alltså möjligt att en tydlig tidsperiod hade lett till en större andel förberedda människor. Då kvarstår visserligen frågan när man rent konkret är förberedd i en vecka. I tidigare undersökningar har det gjorts genom att undersöka om hushållen i fråga har någon ”krisberedskapslåda” i hemmet (Levac et al., 2012).

Något annat som är intressant är att samtliga respondenter menar att hushållen har ett ansvar att klara sig längre än 72 och i många fall upp till flera veckor. I en rapport av Asp (2015) fanns det en antydning av samstämmighet hos respondenterna när det kom till att enskilda bör kunna täcka hushållets behov i tre dygn. Resultat från intervjuerna pekar på att det har skett en viss attitydförändring i detta hos respondenterna.

Från intervjumaterialet går det att utläsa en viss frustration från respondenternas sida när det kommer till vilka förväntningar hushållen har på kommunen vid en samhällsstörning. Över hälften av respondenterna menar att hushållen i kommunen troligtvis förväntar sig att kommunen ska kunna bistå alla i ett nödläge. Det behöver inte vara fallet då kommunerna i första hand måste fokusera sina resurser på de mest behövande. Det är svårt att med säkerhet säga att den attityden är genomgående för svenska hushåll men enligt en undersökning gjord av Malmö Stad förväntar sig drygt hälften av de tillfrågade att kommunen har ett stort ansvar att hjälpa dem vid en samhällsstörning (Vallström & Larsson, 2018). Då studien pekar på att en sådan uppfattning tycks vara relativt utbredd kan det vara till fördel att kommunicera någon typ av förnyelse, eller påminnelse av ett samhällskontrakt. Det är något som pågår i nuläget, till exempel i och med regeringens utskick av broschyren ”Om krisen eller kriget kommer” där privatpersonens ansvar lyfts fram (MSB, 2018b). I en uppföljning av krisberedskapsveckan 2018 framkom det att broschyrens budskap om hushålls beredskap och vikten att klara sig under samhällsstörning hade haft bra genomslag (Demoskop, 2018b).

En av respondenterna nämner att det finns stora utvecklingsmöjligheter när det kommer till att kommunicera de mer kommunspecifika riskerna till kommuninvånarna. Respondenten nämner bland annat att användning av sociala medier när det kommer till att kommunicera ut risker, både förebyggande och under pågående krissituation skulle kunna utvecklas och användas i större utsträckning. Det finns forskning som pekar på att sociala medier kan användas när det kommer till riskkommunikation då sådana plattformar kan utgöra mötesplatser för beslutfattare och privatpersoner (Rasmussen & Ihlen, 2017). Samtliga kommunala respondenter uppger att kommunen använder sig av sociala medier för att kommunicera olika risker till medborgarna. Det är även genomgående att det finns möjligheter att utvecklas i användandet.

5.5 Förslag på framtida studier

Det finns många områden kopplat till hushålls krisberedskap som kan lämpa sig för framtida studier. Under arbetets gång har följande identifierats:

- Hur ska framtidens kommunikationsinsatser se ut? Är den fysiska kommunikationen fortfarande den mest effektiva eller finns det större potential på den digitala sidan? Sociala medier är idag en självklar del av människans liv. Hur kan dessa användas för att föra riskkommunikation?
- Till vilken grad bör även företag från den privata sektorn delta i samhällets krisberedskap? I en tid där livsmedelsbutikernas lagerhållning ska hållas så liten som möjligt skapas en sårbarhet där en långvarig störning i transport av livsmedel skulle kunna skapa ett allvarligt matunderskott på en kort tid.
- Kan specifikt riktade budskap, ämnade att stärka beredskap inför en specifik risk, användas på ett sätt som stärker hushållens beredskap i stort?

6 SLUTSATS

Nedan presenteras de slutsatser som kunnat dras kopplat till examensarbetets frågeställningar. De utgår från den teori som presenterats i examensarbetet samt från bearbetning och analys av den intervjustudie som genomfördes.

Hur förs riskkommunikation mellan offentliga aktörer och enskilda hushåll i nuläget?

- I nuläget sker kommunikationsinsatser från kommunens sida relativt sporadiskt och intervjuresultaten visar att det finns en god vilja att ytterligare utöka sådana insatser. Ett av de största hindren för att genomföra ytterligare kommunikationsinsatser kan kopplas till den tid och de pengar som är avsatta till sådana åtgärder inom kommunerna, samt till att riskhantering som ämne i många fall inte är politiskt gångbart.

Stora delar av den direkta kommunikationen förs under krisberedskapsveckan som samtliga intervjuade kommuner deltar i. Under denna är kommunen i direkt kontakt med kommuninvånarna. När det kommer till mottagandet av broschyren ”Om krisen eller kriget kommer” från MSB ligger resultaten från intervjuerna till viss del i linje med den uppföljning som gjordes av MSB kort efter att broschyren skickades ut. Gällande medborgarnas upplevelse av oro efter utskicket uppger ungefär hälften av respondenterna märkbara men marginella indikationer på oro medan den andra hälften inte upplevt några tecken alls.

Hur väl stämmer de metoder som används överens med forskningen kring riskperception och riskkommunikation?

- Resultaten, samt forskning som presenteras i teoriavsnittet indikerar att användning av riktad kommunikation för att nå ut till sårbara hushåll är av godo och skulle troligtvis ha en positiv effekt om det utfördes i fler kommuner. I nuläget hade liknande kommunikation utförts i tre av de elva undersökta kommunerna. Insatserna rapporterades ha fått bra genomslag. Vidare görs det försök att kommunicera i en dialog snarare än en monolog när det kommer till krisberedskap. Det görs bland annat under Krisberedskapsveckan och liknande evenemang där dialog förs med hushållen. Något som visat sig vara effektivt när det kommer till att stärka hushålls krisberedskap.

Hur kan kommunikation mellan offentliga aktörer och enskilda hushåll kring risker och kriser förbättras med syftet att stärka hushålls beredskap inför stora samhällsstörningar?

- För att avlasta de specifika avdelningar som arbetar med risk och krisberedskap kan till exempel frivilligorganisationer involveras i samhällets krisberedskap i en större grad i samhällets krisberedskap både när det gäller riskkommunikation och krisberedskap i stort. En annan lösning för att öka kommunens arbete med riskfrågor är att involvera andra kommunavdelningar i riskkommunikation
- Majoriteten av respondenterna ser ett ökat intresse när det kommer till krisberedskap från allmänhetens sida efter utskicket av broschyren. Drygt hälften såg en tydlig intresseökning under veckorna efter utskicket men upplever nu att den ligger på samma nivå som tidigare. Resterande uppger att en ökad riskmedvetenhet varit ihållande efter att se efter utskicket. Det tillsammans med den uppföljningsrapport som gjordes kort

efter utskicket av broschyren indikerar att broschyren fått ett genomslag även på längre sikt även om resultaten visar att det inte går att säga att det är genomgående i samhället.

REFERENSER

- Andersson, C. (2018, 2018-10-30) *Intervju Projektansvarig för broschyren "Om krisen eller kriget kommer"/Interviewer: J. Ingerskog.*
- Andersson, E., Arnevall, L., Asp, V., Blomstrand, R., Deschamps-Berger, J., Ericson, M., . . . Sandberg, D. (2017). *Förutsättningar för krisberedskap och totalförsvaret i Sverige*. Retrieved from Stockholm: <http://ludwig.lub.lu.se/login?url=http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=edsswe&AN=edsswe.oai.DiVA.org.fhs.6588&site=eds-live&scope=site>
- Arvai, J. (2014). The end of risk communication as we know it. In (Vol. 17, pp. 1245-1249).
- Asp, V. (2015). *Enskildas ansvar och agerande: Offentliga aktörers bedömningar*. Retrieved from <http://ludwig.lub.lu.se/login?url=http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=edsswe&AN=edsswe.oai.DiVA.org.fhs.5583&site=eds-live&scope=site>
- Asp, V., & Sjölund, S. (2014). *Enskildas ansvar vid allvarliga olyckor och kriser: Det offentliga syn och den enskildes agerande*. Retrieved from <http://ludwig.lub.lu.se/login?url=http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=edsswe&AN=edsswe.oai.DiVA.org.fhs.5155&site=eds-live&scope=site>
- Boholm, A., & Corvellec, H. (2011). A relational theory of risk. *Journal of Risk Research*, 14(2), 175-190. doi:10.1080/13669877.2010.515313
- Boin, A., & Hart, P. t. (2003). Public Leadership in Times of Crisis: Mission Impossible? *Public Administration Review*, 63(5), 544-553. doi:10.1111/1540-6210.00318
- Börjesson, M., & Enander, A. (2010). *Uppfattningar och beteenden hos svenska allmänheten i samband med utbrottet av A(H1N1) influensan 2009* (MSB Ed.): Inst. för Ledarskap och Management Försvarshögskolan.
- Cvetkovich, G., & Löfstedt, R. (1999). *Social trust and the management of risk*: London : Earthscan, 1999.
- Davidsson, P., Palm, M., & Melin Mandre, Å. (2018). *Svenskarna och internet 2018*. Retrieved from
- Demoskop. (2017). *Rapport - Uppföljning av Krisberedskapsveckan*. Retrieved from
- Demoskop. (2018a). *Rapport - Uppföljning av broschyren - Om krisen eller kriget kommer*. Retrieved from
- Demoskop. (2018b). *Rapport - Uppföljning av Krisberedskapsveckan*. Retrieved from
- dinsakerhet.se. (2018, 2018-03-16). Podcast: Om krisen kommer. Retrieved from <https://www.dinsakerhet.se/kris-och-krig/forbered-dig-for-kris/podcast-och-film-om-krisen-kommer/>

- Donahue, A. K., Eckel, C. C., & Wilson, R. K. (2014). Ready or Not? How Citizens and Public Officials Perceive Risk and. *American Review of Public Administration*, 44, 89-111. doi:10.1177/0275074013506517
- Ekonomifakta. (2018). Skattetryck - Internationellt. Retrieved from <https://www.ekonomifakta.se/fakta/skatter/skattetryck/skattetryck-i-sverige-och-internationellt/>
- Enander, A. (2005). *Människors förhållningssätt till risker, olyckor och kriser*: Räddningsverket.
- Enander, A. (2011). Medborgare och myndigheter - Samspel i risk och kris? In *Samverkan - för säkerhets skull!* (2 ed., pp. 157-173): MSB.
- Enander, A. (2016). Varför bryr man sig? Drivkrafter för riskreducering och katastrofberedskap. In S. B. Ullberg & P. Becker (Eds.), *Katastrofriskreducering : perspektiv, praktik, potential* (1st ed.). Lund: Studentlitteratur.
- Enander, A., & Johansson, A. (2005). *Säkerhet och risker i vardagen : en studie av uppfattningar, värderingar och beteenden hos allmänheten i Sverige*: Karlstad : Avdelningen för olycksförebyggande verksamhet, Räddningsverket, 2005
- Försvarsutskottet. (2015). *Om krisen eller kriget kommer - en uppföljning av informationsinsatser till allmänheten om den enskildes ansvar och beredskap*. (2015/16:RFR3). Stockholm: Riksdagstryckeriet.
- Guldåker, N. (2009). *Krishantering, hushåll och stormen Gudrun. Att analysera hushålls krishanteringsförmåga och sårbarheter*.
- Guldåker, N. (2016). Hushålls hantering av stormen Gudrun. In P. Becker & S. Baez Ullberg (Eds.), *Katastrofriskreducering* (pp. 30): Studentlitteratur AB.
- Höst, M., Regnell, B., & Runeson, P. (2006). *Att genomföra examensarbete*. Danmark: Studentlitteratur.
- Ivarsson, A., & Nilsson, T. (2011). *Att styra det oförutsedda : krisberedskapen som politikområde i internationellt lju*: MSB.
- Lantz, A. (2007). *Intervjumetodik*: Lund : Studentlitteratur, cop. 2007 (Polen) 2., [omarb.] uppl.
- Levac, J., Toal-Sullivan, D., & O'Sullivan, T. L. (2012). Household Emergency Preparedness: A Literature Review. *Journal of Community Health*, 37, 725-733. doi:10.1007/s10900-011-9488-x
- MSB. (2016a). *Ansvar, samverkan, handling - Åtgärder för stärkt krisberedskap utifrån erfarenheterna från skogsbranden i Västmanland 2014 (Ju2015/1400/SSK)*.
- MSB. (2016b). *Frivilliga resursgrupper (FRG)*.

- MSB. (2017). Om Krisberedskapsveckan. Retrieved from <https://www.msb.se/sv/Forebyggande/Krisberedskap/MSBs-krisberedskapsvecka/Om-Krisberedskapsveckan-2018/>
- MSB. (2018a). *Gemensamma grunder för samverkan och ledning vid samhällsstörningar* (4 ed.): Advant Produktionsbyrå.
- MSB. (2018b). Om Krisen eller Kriget Kommer. In (Vol. MSB1186 - maj 2018). Karlstad: Stibo Graphic A/S.
- Nationalencyklopedin. (2018). hushåll. Retrieved from <https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/hush%C3%A5ll>
- Olsen, O. E., Kruke, B. I., & Hovden, J. (2007). Societal Safety: Concept, Borders and Dilemmas. *Journal of Contingencies and Crisis Management*, 15(2), 69-79. doi:doi:10.1111/j.1468-5973.2007.00509.x
- Rasmussen, J., & Ihlen, Ø. (2017). Risk, crisis, and social media: A systematic review of seven years' research. *Nordicom Review*(2), 17. doi:10.1515/nor-2017-0393
- Regeringen. (2006). *Lag (2006:544)*.
- Regeringen. (2008). *Prop. 2007/08:92*
- Stärkt Krisberedskap - För säkerhets skull.*
- Regeringen. (2015). *Regeringens proposition 2014/15:109 Försvarspolitisk inriktning - Sveriges försvar 2016-2020*. Stockholm.
- Regeringen. (2017). *Ju2017/01534/SSK*. Stockholm.
- SCB. (2018). Antal hushåll i Sverige med olika beräkningsmetoder. Retrieved from <https://www.scb.se/hitta-statistik/statistik-efter-amne/hushallens-ekonomi/inkomster-och-inkomstfordelning/hushallens-ekonomi-hek/pong/tabell-och-diagram/antal-hushall/antal-hushall-i-sverige-med-olika-berakningsmetoder/>
- Shreve, C., Begg, C., Fordham, M., & Müller, A. (2016). *Operationalizing risk perception and preparedness behavior research for a multi-hazard context* (Vol. 15).
- Sifo, K. (2018). *Kantar Sifos Anseendeindex för Myndigheter 2018*. Retrieved from
- Slovic, P. (1987). Perception of Risk. *Science*, 236(4799), 280-285.
- Slovic, P. (2016). Understanding Perceived Risk: 1978-2015. *Environment: Science and Policy for Sustainable Development*, 58(1), 25-29. doi:10.1080/00139157.2016.1112169
- Slovic, P., & Alhakami, A. S. (1994). A Psychological Study of the Inverse Relationship Between Perceived Risk and Perceived Benefit. *Risk Analysis: An International Journal*, 14(6), 1085-1096.
- Sparf, J. (2015). *Individens förmåga att ta ansvar för sin egen säkerhet: Särskilt utsatta grupper* (91-7383-559-5 978-91-7383-559-6). Retrieved from Karlstad: <http://ludwig.lub.lu.se/login?url=http://search.ebscohost>

[.com/login.aspx?direct=true&db=edsswe&AN=edsswe.oai.DIVA.org.miun.24990&site=eds-live&scope=site](https://www.edsswe.oai.DIVA.org.miun.24990&site=eds-live&scope=site)

Göteborgs stad (2018). Klara dig själv i tre dygn, 72 timmar!

Retrieved from

https://goteborg.se/wps/portal/start/kommun-och-politik/samhallsskydd-och-beredskap/krisberedskap!/ut/p/z1/hY6xDoIwGISfhrX_34pQ3Gp0MTgQQ8AuBkktJJSSUm3i04ujicbbLvdd7kBCDXJsHrlufG_HZlj8WSaXk mLbt1QgL3YUBctpuT-eKGYxVP8AucT4QwLhALK_GhJaQ5CwLE4ReUqRpSxJcP3eF-N1xTVIip27KKUfubrnVeT_NmwigjDCEQba0eFGmtifBbpbOzh_qThMnUz1xV4gU5QPHT/dz/d5/L2dBISEvZ0FBIS9nQSEh/

Uscher-Pines, L., PhD, Chandra, A., DrPH,, Acosta, J., PhD, & Kellerman, A., MD. (2012). Citizen Preparedness for Disasters: Are Current Assumptions Valid? *Disaster Medicine and Public Health Preparedness*, 6(2), 170-173.

Wachinger, G., Renn, O., Begg, C., & Kuhlicke, C. (2013). The Risk Perception Paradox—Implications for Governance and Communication of Natural Hazards. *Risk Analysis*, 33(6), 1049-1065. doi:10.1111/j.1539-6924.2012.01942.x

Vallström, J., & Larsson, L. (2018). *Malmöpanelen #18*.

Bilaga 1 – Intervjufrågor

Allmänt

1. Beskrivning av arbetsuppgifter.
2. Hur lång tid har personen haft tjänsten?

Riskkommunikation

1. Har det via till exempel en risk- och sårbarhetsanalys identifierats risker specifika för kommunen?
 - a. Om ja, har detta kommunicerats till allmänheten eller förekommer den i huvudsak internt?
 - b. Finns det planer på att informera kommuninvånare om specifika risker?
 - c. Om nej, varför inte?
2. Vad ser du som de största riskerna i kommunen kopplat till hushåll?
 - a. Vad bör man som medborgare göra för att förbereda sig på dessa risker?
 - b. Tror du att kommunens medborgare känner till detta?
 - c. Tror du att kommunens medborgare vet vart man kan vända sig för att ta reda på detta?
 - d. Vad tror du att ni kan göra/ vad gör ni för att öka medvetenhet kring dessa?
 - e. Efter att ha gått igenom en rapport av fokusgrupper i samband med broschyren framkommer det att det finns en önskan att informationen i broschyren kompletteras med lokal information om sårbarheter och risker. Finns det några sådana insatser inplanerade?
3. Hur kommuniceras frågor kopplat till hushållsberedskap till kommunens invånare i nuläget? (till exempel via hemsida, informationskampanjer etc.)
4. Finns det någon kartläggning över hushåll som kan anses vara extra sårbara?

5. Förekommer det riktade insatser för att höja beredskap för hushåll inom särskilt utsatta grupper eller områden?

Hushålls beredskap inför samhällsstörningar och broschyren ”Om krisen eller kriget kommer”.

1. Har du upplevt ett ökat intresse/medvetenhet kring krisberedskapsfrågor från allmänheten efter utskicket av broschyren ”Om krisen eller kriget kommer” eller på senare tid? (Till exempel, vad händer vid ett långvarigt elavbrott etc.)
 - a. Om ja, på vilket sätt?
2. Upplever du att det finns en ökad oro bland samhällets invånare för att en större kris ska inträffa (i den mån du mottagit någon input ang. detta. Just detta var något man från MSB’s sida var orolig för inför utskicket av broschyren)?
3. Hur ser du på hushållens (medborgarnas) förmåga att hantera en större samhällsstörning?
4. Vad anser du behöver förbättras inom hushållens beredskap?
5. Upplever du att kommunernas invånare har bra förtroende för kommun/myndighet när det kommer till krishantering?
6. Vilket ansvar anser du att samhället (medborgarna) har när det kommer till krisberedskap?
7. Finns det delar av samhället som bör ha ett större ansvar? (till exempel med tanke på ålder, kompetens inom specifikt område etc.)
8. Vad anser du om individens funktion som en resurs vid större samhällsstörningar? Rövning efter stormar, stöd åt grannar osv.
9. Finns det några övriga planer på insatser för att öka hushålls beredskap inplanerade?